

Златка Панева



***ЖИВОТЪТ НА ЕДНО
БЕДНО СЕЛСКО МОМИЧЕ***

Златка Петрова Костадинова -Танева

ЖИВОТЪТ НА ЕДНО
БЕДНО СЕЛСКО
МОМИЧЕ

София
2010

Автор: Златка Петрова Костадинова - Танева
Заглавие: Животът на едно бедно селско момиче
Редактор: Джина Костадинова
Издател: Николай Колев
Година на издаване: септември 2010

ISBN

Предговор

Многократно предлагам на баща ми да разкаже писмено за живота си. Бях убеден, че той има много неща, които да сподели. Може би това беше опит от моя страна да науча нещо повече за него, защото той беше твърде сдържан и мълчалив човек. Поради това, че след двадесетата си година заживях далеч от родителите си, баща ми остана за мен един обичан, но непознат човек. Когато почина, разбрах, че съм загубил завинаги шанса да надникна зад бронята на неговата мълчаливост.

Смъртта му ме мотивира да помоля настойчиво майка ми, Златка Танева да нахвърли спомени за своя живот. За моя радост, тя не се съпротивлява дълго, въпреки че описвайки ги, е преживяла отново някои от най-трудните си моменти. Майка ми е известна с добрата си памет, но се оказва, че има и дарбата да разказва с лекота. В продължение на две години тя се връщаше към различни периоди на своя живот с едничката цел - да ги сподели с нас.

Написаното има стойност не само за нейните родственици, а и за днешното и следващите поколения, защото спомените съдържат описания на народни обичаи и ритуали, характерни за чирпанския край. Обрисувани са поминъкът и занаятите, типични за последните десетилетия преди свалянето на монархофашисткото управление в страната. Ще им бъде интересно да прочетат и за живота на обикновените хора през първите години на социализма. Възрастната машинописка, на която дадох написания на ръка текст, сподели, че работата ѝ е доставила истинско удоволствие, защото чрез прочетеното се е върнала в собственото си детство и дори е плакала при преписване на някои от страниците.

В книгата си Златка Танева е споделила с нас много интимни моменти от трудния си живот. Всички, които я познават, ще я почувстват още по-близка, а нейните внуци и правнуци, които я знаят като мила и грижовна баба, ще разберат, че тя е била една борбена жена, устояла на много житейски изпитания, в които семейството се е крепяло единствено на нейните крехки рамене.

Може би на някого ще направи впечатление, че след смъртта на баща ми тя си е лягала гладна, поради липса на средства. Ще възникне логичният въпрос: „Защо синовете ѝ са допуснали това?“

Тук е моментът да кажа, че двамата ми родители бяха много самоотвержени хора. Не мърмореха, не се оплакваха - нито от безпаричието, нито от многобройните си заболявания. През целия си живот не търсеха връзки да си решават проблемите, а стоически се справяха с всяка една ситуация. Поради тази причина, майка ми не си е позволила да проплаче пред синовете си в онзи труден момент.

Когато усетихме ситуацията, и двамата с брат ми се поста-рахме нищо да не и липсва, но този неприятен случай добавя един допълнителен щрих към образа на тази храбра и незаменяема жена – нашата майка.

Николай Колев

МОЯТА ИСТОРИЯ

Родена съм на 14 януари 1931 година в село Войниците, Старозагорско, но - по данни на майка ми, това е станало на 2 януари - Игнажден, 5 дни преди Коледа (по стар стил). По това време баща ми бил запас и нямало кой да ме запише в общината. Чичо ми се накарал да го направи едва на 14-ти и тази дата ми записват за рождена. При раждането са ми дали името Велика – така се казва баба ми по майчина линия.

Дошло време за кръщаване. Тогава родилката не ходела на кръщенето, че е още слаба. Отишли баба ми и кръстница Злата. Тогава кумата е била много силна и властна. В църквата тя казала, че детето ще се именува Златка. Това станало на дата 25 януари и в кръщелното свидетелство записват тази дата за рождена.

След ритуала баба отишла вкъщи и - според обичая, трябвало на два пъти да подава детето и да казва: „Даде ми го еврейче, на ти го християнче!“ На третия път баба казала: „Даде ми го Величка, на ти го Златка!“ Мама се разплакала и не искала да ме вземе. После се примирила и до дълбоки старини кума и кумица много се уважаваха.

На всички мои училищни свидетелства пък - от I до VII клас - като рождена е записана датата 15 януари. За истинската си дата на раждане - 14 януари – научих едва през 1949 г., когато подписах граждански брак.

Родното ми село Войниците през 1956 година се обедини със село Гроздово, което до 1947 г. се казваше Малко Борисово, под името Братя Даскалови (кръстено на трима братя, участници в Септемврийското въстание 1923 година и тримата разстреляни от монархо-фашистката власт.) Това е село от около 200 къщи в полите на Чирпанските възвишения, на 15 км. североизточно от град Чирпан. Днес е център на община Братя Даскалови, която обединява 23 села с около 10 000 жители.

Праядо ми е Русен Павлов. Той имал пет деца: Павел, Нејко,

Костадин, Марийка и Еленка. Първият се оженил за жена от село Гранит и отишъл да живее там. Негов внук е поетът Павел Матов. Вторият - Нейко, имал двама сина Иван и Джанко. Третият - Костадин, е моят дядо.

Еленка се омъжила в село Горно Белево в големия род Беличеви. Тя има трима сина. Марийка пък се омъжила в селото за Дженьо Чернаев и имала двама сина и една дъщеря.

Костадин се оженил за Стоянка Христова от рода Терзигенови. Била хубавица и много ученолюбива. Вуйчо ѝ (свещеник) настоявал тя да продължи образованието си и да стане учителка, но баща ѝ не се съгласил, тъй като имал нужда от работна ръка на полето. Годината ѝ на раждане е около 1872-1873 г. Тя разказвала, че помни как като са бягали от турците загубила едната си обувчица.

За дядо Костадин зная малко - даже няма и снимка от него. От дете го наричали Катинко – от там родът ни получил името Катинкови. (Когато се говореше за мен – казваха Катинковата Златка). Обичал да си пийва и починал рано, преди моето раждане. Първото им дете Христо се ражда през 1895 г. Второто – Пена, е родено през 1903 г. и последен е баща ми Петър, роден на 1 юни 1907 г.

Дядо и баба се занимавали със земеделие. Между другото, баба е подпомагала семейството с шевна машина “Сингер”, която по-късно завеща на мене и сестра ми срещу гледане. Шиела най-модерните рокли за момите и ризи за ергените. Плащането е било в натура – фасул, брашно, леща и др. Беше много добра домакиня, много общителна, много весела, природно интелигентна жена с изключително чувство за хумор. В селото не ставаше веселба без нея - пееше много хубаво и беше душата на компанията. Беше и голяма разказвачка на приказки. Всичко, което ни е разказвала край камината, после аз четях на моите деца от различни книжки.

Беше и лечителка. Баеше против уроки и лекуваше децата, болни от разстройство. Почти всички жени в махалата я търсеха да им акушира. На Бабинден вкъщи идваха жените, на които е помогнала при раждането и - според обичая, ѝ поливаха да си измие ръцете.

Дарявах я с хавлиена кърпа и сапун, на който аз много се радвах. Носеха и по нещо за ядене. Баба изгледа двама внука и три внучки. През 1943 г. получи инсулт и през 1953 г. почина.

Чичо ми Христо се оженил за жена от село Средно градище. Той е майстор зидар, дърводелец и земеделец. Участвал в Балканската война и бил ранен в главата, поради което получаваше пенсия. Съпругата му - чина Бона, се занимаваше със земеделие и домакинство. Имаха три деца - Костадин, Стоянка и Кольо.

Леля Пена се омъжила за Златан Костов от рода Басмови. Има две дъщери: Стоянка и Иванка.

Баща ми Петър през 1927 г. се оженва за майка ми Рада Митрова Троева, родена на 4 февруари 1903 г. в съседното село Горно Белево. Произхожда от рода Фанелови. Имала четирима братя: Трою, Наньо, Иван и Станчо и две сестри - Станка и Гана.

За дядо си Митър нищо не зная. Баба Велика почина на 91-годишна възраст в дома на леля ми Гана в Горно Белево.

Баща ми Петър Костадинов от малък е бил аргатин в рода Бръмбарови. Едва след като изслужва военната си служба създава семейство - много добро и трудолюбиво. Двамата с майка ми имат завършено четвърто отделение. Занимаваха се със земеделие, заедно със семейството на чичо. Сееха малко зърнени култури, защото земята не позволяваше. Повече бяха лозята. От произведеното грозде правеха вино, продаваха го и купуваха зърно. Чичо и тати бяха не само земеделци, но и добри зидари и дърводелци. През зимата възрастните ютосваха (гладеха) шаячен плат* на съселяните.

Дълги години живеехме заедно двете семейства и баба. Когато възрастните работеха, ние – децата, оставахме с баба. Често бати Кольо засвирваше на свирката и баба ни хващаше на хоро. Играехме заедно и се веселяхме. Вкъщи имахме камина. През зимните вечери запалвахме огъня и баба започваше да разказва приказки. Много от тях бяха за вампири, таласъми и караконджули. Ние приемахме всичко за истина и изпитвахме панически страх от тези ужасни същества.

* шаяк, шаячен плат – червеникавокафяв груб домашно тъкан вълнен плат



На тази фотография, сред роднини и близки, са моите родители: баща ми Петър (крайният вляво) и майка ми Рада (седнала вдясно). Аз съм изправена зад мама, а вдясно от мен е съпругът ми Таньо. Седналата от ляво е чина ми Бона Христова. Момчето по средата - малкият ми син Петьо.

На третия ред от дясно наляво до съпруга ми е д-р Митър Тонев, баща на генерал Тонев, началник на Военномедицинска академия. Следва съпругата му Величка Тонева, а до нея е Димитрина Пачеръзова, моя втора братовчедка. Пета в редицата е Събка Калчева, съпруга на братовчед ми Иван Калчев, а до нея братовчед ми Иван. Вляво е баща ми Петър Костadinov. Зад Димитринка е съпругът ѝ Филип Пачеръзов, брат на Събка.

На десет души в седмицата се колеше едно пиле и всеки знаеше каква мръвка му се полага. Ядеше се повече фасул, леща, тестени храни, които повече засищат. Когато се разделиха двете семейства, имахме по една стая и половина: светлата стая, на която казвахме одая и една вътрешна (тъмна) стая, в която тати направи хамбари.

Както вече споделих, моето семейство беше много добро и тру-

долюбиво. Мама беше отлична домакиня. В една стая живеехме пет души. В нея имахме едно шкафче, едно дървено легло и няколко стола. На леглото спяха баба и кака, а аз, мама и тати спяхме на земята. Подът беше пръстен - мажехме го с бяла пръст и говежда тор. Преди да си легнем, върху него постилахме хасър (рогозка), а отгоре козяк. Завивахме се през зимата с дребова черга, а лятото с парцалена (изтъкана от рязани на тънко парцали от стари дрехи).

Щом се съмнеше, тати отиваше при животните да ги нахрани. Мама също ставаше рано. Запали печката и сложи да приготвя ядене. Използваше всяка минута да вземе хурката и да преде, а котката мъркаше до нея. Тогава тази идилия ми харесваше много. Често ние, децата, трябваше да се грижим за овцете, понеже през зимния сезон те бяха в саята (кошарата) и няколко пъти на ден трябваше да се хранят.

Живеехме много бедно, но щастливо. Сутрин, преди да тръгнем на училище, мама ни изпържи трохи (натрошен хляб с олио), прием по една студена вода и заминаваме. В къщи нямаше часовник, нямаше радио. Когато имаше слънце, се ориентирахме по сянката кога да тръгнем, а през другото време слушахме някакъв звънец от другия квартал. В мене е жив споменът за първия радиоапарат, който читалището закупи. Тогава бях в III – то отделение. Целият клас, заедно с учителя Пею Кайряков, ходехме да слушаме по радиото приказките на дядо Балабан. Там вечер идваха и възрастните на размумка, а дядо Маринчо – прислужникът на училището – правеше кафе на жар. Бабите казваха: „Маринчо, кафенцето ти е много сладичко!”

Нямахме и топли дрехи през зимата. Ходехме как да е. Дрехите ни бяха домашно тъкани, чорапите - плетени на ръка, а на краката - гумени галоши. Въпреки, че мизерията беше голяма, родителите ми полагаха големи грижи и труд всичко с нас да бъде наред.

Много често къщи идваха роднини и съседи. Хората много си помагаша. Във всички имаше чувството за отговорност и взаимопомощ. Например, ако някой ще тъче дюшеци, събират се съседките и близките и всички започват да предат. Накрая всяка жена казва колко вретена е напълнила. Зимата се събираха на попрелки (седянка, на която жените предат, а мъжете пеят и свирят), а през лятото на белянки – бели се царевица на даден стопанин, или се чупят

слънчогледовите пати. Когато минат жътвата и вършитбата и селскостопанската работа е намалела, се кладяха седянките. Във всяка махала се палеше огън. Жените отиваха на седянката - коя с хурка, коя с дарак или с плетиво и веселието започва. Разказват се весели случки. По някое време пристигат ергените от селото и всеки сяда до избранницата си. Така минаваха дните за нас, децата - весели и щастливи.

Дойдеше ли месец септември, ние тръгнахме на училище. За радост на родителите ни и двете с така бяхме отлични ученички. Когато така беше в 7 - ми клас й дадоха стипендия за отличен успех. От първата стипендия тати купи будилник, на който много се радвахме. Вече можехме да познаваме колко е часът и се ориентирахме по него. Вода носехме от махленския кладенец. Вода в двора и електричество въкъщи видяхме едва след девети септември 1944 година.

Нас - децата, никога не ни изключваха от работа. Моят трудов стаж започна твърде рано - когато бях на 5 - 6 години. Отиваше тати да оре лозята с воловете. Впряга единия вол в плуга и аз започвам да го водя. Когато волът си дръпне главата, за да прогони мухите, аз падам пред него в браздата. Ставам и продължавам с повода. През това време така пасе другия вол. После тати прави смяна - впряга онзи вол и така започва да го води, а аз паса изморения вол на синора. Така през целия ден.

След като лозята са изорани, започва окопаването на лозите. Аз, понеже съм най-малка в семейството, изоставам назад, но тати излезе пред мене, накопи ми напред реда и каже: “Хайде, Златке, ти си първа”, а на мама казва: “Тя трябва да е напред, за да има ищах (желание) за работа”. Наравно с тях привързвахме лозята. Тати беше голям естет, не искаше никъде да стърчи филиз. Когато копаехме, държеше много да си заравяме краката с пръст - да не остават стъпки.

Наред с мама и тати участвахме и в жътвата. Тогава обувахме цървули от свинска кожа, защото стърнището много боде. На лявата си ръка слагахме паламарка. С нея хващаме стиската стръкове, които режем със сърпа, който се държи с дясната ръка. Отрязаните стръкове поставяхме отляво и от няколко стиски правехме ръкойка. След нас тати събираше ръкойките и връзваше снопите. Привечер събирахмe снопите, а тати правеше кръстци*.

* кръстец – дузина снопи, които се слагат кръстовидно един върху друг

След приключването на жътвата снопите се превозваха в двора и се правеше кладня*. Следваше вършитбата. На хармана се пръскаха снопите на дебел пласт. Впрягаха се воловете в диканята (това е масивна дървена плоскост, на чиято долна страна са набити остри кремъци, които нарязват сламата) и те я влачеха върху разпръснатите снопи. От време – навреме сламата се обръщаше и воло-



паламарка – дървена ръкавица за последните три пръста на ръката, на върха със закривено навътре рогче, предназначена да запазва ръката от наранявания със сърпа при жънене

вете продължаваха да теглят диканята. Овършаното зърно се събираше със специални гребла и тогава се изкарваше веялката - един въртеше машината, друг слагаше овършаното в коша. Баба с дървена лопата прибираше зърното, а кака прехвърляше сламата. Докато се стъмни, работата трябваше да бъде свършена: зърното - в хамбара*, сламата - в плевнята, а харманът** - изметен за следващия ден. Щастлива бях, когато тати купи кон, който замести вола в тегленето на диканята. След приключване на работата, аз се качвах на коня и отивах да го паса на реката. Лягахме вечер рано и от умора бързо заспивахме.

Хлябът се месеше за цяла седмица и се печеше в домашна пещ. Такава имаше всяко семейство. Аз също съм месила хляб и съм го пекла в опалената пещ. Със създаването след 9 – ти септември

* кладня –куп от снопи във форма на пирамида

**хамбар – помещение (постройка) за съхранение на зърнени храни

*** харман – равен кръгъл терен, върху който се е вършеело в миналото с диканя

на ТКЗС земята започна да се обработва с машини. Жънехме колективно, а снопите се возеха в стопанския двор и там се вършееха на вършачка. В по-късни години ТКЗС-то закупи комбайни и прибирането на реколтата стана машинизирано. В селото бе построена обществена фурна, което облекчи много домакините.

През 1945 г. родителите ми решиха да правим нова къща. Събраха бригада и събориха старата къща. Разбира се, ние с така също бяхме включени. Докато се строеше къщата, ние живеехме в саята. Тати превози всички материали за строежа на къщата.

Започна строителството. Ние с така донасяхме вода от кладенеца, бъркахме калта за строежа и я носехме на майсторите. По същото време така имаше слепок (голям цирей) под мишницата, но не спираше да работи. Видя голям зор. Поради липса на средства за работници ние се трудихме много до покриването на къщата. Като се завърши първата стая излязохме от саята. Така още много години, когато имаше възможност, тати все прилепваше нещо към къщата.

През септември на същата 1945 година дойде време и аз да стана гимназистка като сестра си. Но за мен нямаше как да се вземат такива неща, каквито бяха купени навремето при постъпването на така в Чирпанската девическа гимназия. Тогава (преди 9 септември 1944 година) по магазините имаше стока. Отидох на пазар в Чирпан, за да подготвят първата гимназистка от семейството. Купиха й черна престилка, черна копринена рокля, тъмносин костюм и тъмносино палто, черни фолвоални (фини копринени) чорапи и черни обувки. Всичко беше по изискванията на гимназиалното ръководство.

За мен събраха каквито дрехи имах от домашно платно (гащи, комбинезон), които мама бешила. Обувките - половинки (мъжки фасон), чорапите - плетени на машина от солан памук (пресукана памучна прежда) и една вълнена пола на плохи, която сама си бях изплела. Една вълнена блузка и едно цикламено яке отпред с цип. (същото имаше и така). При плетенето на якетата не стигнала преждата и мама боядиса допълнително една гранка, но тя стана по-тъмна. Нали съм по-малка, снадиха моите ръкави с по-тъмната прежда. Сега се чудя как съм издържала на чирпанския студ без горна дреха, без ръкавици. Учебниците - в едната премръзнала ръка. Писалката, мастилницата и молива – в другата премръзнала ръка.

И така през месец септември тати впрегна коня в каруцата, на-товари оскъдния ни багаж и заминахме за Чирпан. Заживяхме в къщата на Хаджиданчеви, до бившето данъчно управление. Кака беше в VIII-ми гимназиален клас, а аз - в IV-ти. През ден родителите на всички ученици се организираха и докарваха храна на децата си. През ден получавахме и ние сандъче с храна. За първия ден имахме нещо готвено, но през следващите ядохме суха храна, защото нямаше хладилници. Когато се хранехме, сестра ми ядеше месото, което е без кокал, а аз огризвах месото с кокал и после кака казваше: “Който яде последен, той ще вдига масата и ще мие чиниите”. Нали беше по-голяма - тя диктуваше положението.

В Мъжката гимназия бяха настанени руски войници, а в Девическата гимназия (сегашното училище “Васил Левски”) се учеше на три смени. Учениците от IV-ти клас учехме през ден, включително и събота, или това бяха 4 дни седмично

Често ходехме на излети заедно с учителите, които много ува-жавахахме. Любима учителка ми беше Иванка Гутева – преподаваше ни по биология. Тя поднасяше материала много увлекателно. От нея научихме редица неща, които по-късно успешно прилагаме в живота си. Често, когато вече работех, с колежките разговаряхме примерно за детските болести и аз им казвах някои особености. Те ме питаха откъде зная тези неща, а аз им отговарях: „От гимназията – от другарката Гутева!” Може би затова един от любимите ми предмети беше именно биологията. Обичах много и френския език, но хич не ми бяха приятни математиката и физиката.

Аз бях много примерна ученичка. С приятелката ми Делка от моето село винаги седяхме на първия чин. Двете бяхме с естествено къдрави коси. Учителката по география г-ца Герчева все ни обвиня-ваше, че сме се къдрили. Искаше да ги изправи, като ги намокри. А Делка ѝ казваше: „Госпожице, като изсъхнат, ще станат още по-къдрави!”

За всяка ваканция учениците от селото подготвяха пиеса, като всеки ученик вземаше участие и в Новогодишната програма. През летните ваканции винаги работехме в ТКЗС.

Кака завърши гимназия и отиде да учи в учителския институт в Пловдив, а аз заживях в Чирпан с друго момиче.

Едно лято посевите бяха нападнати от скакалци - нивите бяха почернели от тях. Всички ученици от гимназията ни заведоха на полето и ни вървяха с големи метли. Вървахме напред и тупахме с тях по земята. Зад нас бяха опънати големи мрежи. От тях събираха скакалците и ги пълнеха в чували.

През всички учебни години бях в ръководството на РМС и секретар-касиер на „ЕМОС“ (Единен младежки обединен съюз). През 1947 г. от ЕМОС ме пратиха на лагер-школа „Лиляна Димитрова“. Бяхме настанени в палатки на Златни пясъци. (Тогава Златни пясъци бяха една красива местност – курортът беше построен 12 години по-късно).

През 1948 г. сестра ми беше на бригада на прохода “Хаинбоаз”, а аз - на околийска бригада 45 дни в Чирпан. Работихме на обект “Родилен дом” и хангар на МТУ (Машинно-тракторно училище) – Чирпан.

В VI клас вече имах дълго палто. Съдейства ми съквартирантът, който беше главен счетоводител на ТПК “Съгласие”. По същото време ми ушиха рокля от домашен плат “черно и бяло”, която много харесвах. Мама даде една черна пола, а хазайката - копринени маншети в черно и бяло, от които ми направиха яка. Така от полата на мама и маншетите на хазайката имах нова рокля. На бал не отидох, защото родителите ми нямаха средства да ми купят подходящо облекло.

Завърших гимназия през 1949 г., но не се върнах в село, защото през юли същата година се омъжих за Таньо Колев от село Найденово. По това време той работеше в МВР. С него ме запозна през 1948 г. братовчед ми Видьо Христовов Калчев. За зестра му занесох сандъчето с учебниците и черната престилка.

В началото с Таньо живяхме в къщата на Хаджикостадинови (сегашната Спестовна каса). Държахме една стая с голям балкон. Таньо беше си купил пружинено легло, бял бюфет, една тенджера и няколко вилици и лъжици. Леглото нямаше дюшек и приятелят ни Гено Стоев взе от “Червен кръст” три детски дюшечета, които се оказаха пълни с дървеници.

На 2 юли щяхме да правим сватба в тесен кръг, само със служителите на МВР. Съпругата на братовчед ми Саво – кака Станка и кака Дона Желева приготвиха яденето. Наредихме столове и маси на



Снимки от моята младост



*Тази снимка е направена, когато бях в десети клас.
На нея съм с заедно с моя първи братовчед Видьо и
и съученичката ми Стоянка*

голямата тераса и вече чакахме гостите, когато дойде един колега на Таньо и каза, че е починал Георги Димитров и всички трябвало да бъдат на поста си. Така се провали нашата сватба. Храната раздадохме на съседите.

В къщата на Хаджикостадинови живяхме до есента.

Макар и в една стая, ние много често имахме гости с преспиване от Найденово, на които постилахме да спят на пода. Илия, деверът ми, беше бирник, а Стою Иванов, счетоводител и често идваха в командировка в Чирпан.

От есента отидохме да живеем в къщата на д-р Вапцаров. Там имахме две стаи. Взехме 60 000 лв. новобрачен заем, за който ни казаха, че ще бъде безлихвен, като за всяко родено дете ще опрощават по 15 000 лв. С парите си купихме дървено корито за 2 000 лв., печка (отоплителна) за 13 000 лв., плат за палто, плат за вълнена рокля и дюшек. Тези неща бяха взети с разрешение от Комисарството, като всичко се записваше на гърба на удостоверението за брак.

Освен покупките, посрещяхме и гости, които дойдоха на панаира и парите свършиха. Таньо имаше един груб костюм и две ризи. Спомням си, че за панаира започна да глади панталона си и го пожълти. Сложи шевната машина и преоши наново панталона, като обърна плата.

От време-навреме от МВР даваха някакъв плат за дрехи. От там получих басма за една рокля и плат за костюм, които аз уших и носех с удоволствие. Даваха и продукти като олио, макарони, фиде и други, които ние изпращахме в Найденово, защото семейството беше голямо.

Аз започнах работа във “Винпром” - Чирпан като счетоводител. Там ни дадоха работни престилки от кафяв док. С тази престилка изкарах двете си бременности, после я дадох на сестра ми, която беше бременна с Тинчето.

В новата квартира имахме две стаи. В едната имаше бял бюфет, легло и няколко стола. В другата - две легла тип “румба”, застлани с две стари протрити войнишки одеяла. Имахме и гардероб, в който почти нямаше дрехи. Живеехме на втория етаж. Изкачвахме се по 16 външни стъпала. Тоалетната беше на двора. Няма хладилник, няма радио. Вода имаше в килера. Прането беше на ръка, а плакненето - с ледено студена вода.

По средата на 1950 г. братът на Таньо - бати Ради, беше на Военна школа в Москва. От там ни изпрати един радиоапарат марка “Москвич”, като сватбен подарък. Той беше и единственият! От никого нищо не получихме. Всички бяхме много бедни. Майка ми често казваше: “Как и двете ми дъщери взеха бедни мъже! Аз не мога нищо да ви дам, пък и свекървите ви като мене бедни.” (И двамата зетьове се оказаха от семейства с по шест деца.)

Като започнах работа, дойдоха от банката и предложиха да си запишем безсрочен влог. Всички работещи си направихме такъв. Вкъщи Таньо ми се скара, че може да ми изчезнат парите. В края на август Илия – брат на съпруга ми, реши да прави къщата в село. Таньо ме накара да направя молба до банката да ми разрешат предсрочно да изтегля влога, защото трябваше да помагаме за строежа на къщата. С парите той купи дървен материал от РКС (Районен кооперативен съюз). Взехме отпуска и двамата и отидохме в село да участваме в строежа. На мене възложиха уж по-лека работа. В напреднала бременност – с корем до уста, аз готвех за 20 души работници, плюс семейството. Дигах, слагах, миех и така до покриване на къщата.

Получих първите контракции в неделя - 19 ноември вечерта. Рано сутринта тръгнахме с Таньо пеша за чирпанската болницата, която се намира извън града. Приеха ме веднага. Още с постъпването мехурът ми се спуска и ми изтекоха водите. Съквартирантът ни д-р Бонов мина на визитация и каза, че раждането ще бъде сухо. Аз се разплаках.

Родих чак в сряда сутринта на 22 ноември 1951 г. между 6 и 7 часа. Детето се роди 55 см и 3,500 кг. За име не бяхме говорили. Записах го Петър - на името на баща си (понеже свекърът ми беше починал). Когато дойде Таньо и му казах, той с измъчен глас ми рече: “Нашите ще се сърдят”. Разбрах, че трябва да сменя името. Отидох при сестрата и помолих да го смени от Петър на Никола (хубаво мъжко име). Така е изпратен актът в общината.

Изписаха ме от родилния дом и пак пеша си тръгнахме за вкъщи. Когато Таньо донесе акта за раждане, видях, че името е сменено на Кольо. Попитах защо, а той ми отговори, че се казва Таньо Колев, а не Таньо Николов. Аз си премълчах, не исках да правя скандали. Съпругът ми беше такъв човек, че уж се съгласява с тебе,

а след това прави каквото си е решил.

Мама дойде при нас само за два дни, понеже трябваше да се грижи за баба, която беше с инсулт. След изтичане на отпуска по майчинство, аз останах въкъщи да си гледам детето. Отоплявахме се с дърва и въглища. Прането беше ръчно. Нямаше готови детски храни и трябваше за всяко хранене да се приготвя храна.

От 1-ви януари 1953 г. трябваше да се въвеждат новите паспорти. Назначиха ме на работа и заведохме Кольо в село при майка ми да го гледа.

По средата на годината баща ми се разболя и го приеха в гръдно отделение - лекарите казаха, че има туберкулоза. След 6-месечен престой там настояхме да го изпратят в Искрец. Още през първата седмица установиха, че няма туберкулоза, а абсцес на белия дроб. Само за един месец го излекуваха с пеницилин в Александровската болница в София.

През това време бяхме прибрали Кольо от село, но понеже трябваше да правим много медицински изследвания го заведохме за известно време в Найденово и после наесен го дадохме в детска градина. При медицинския преглед ми казаха, че имам много сенки и на двата дроба. Много плаках и се тревожех, че детето ми ще остане без майка. Казаха ми да ям пет пъти на ден и да подсиля храната. Да включа повече черен дроб, който да бъде леко суров. В това подтиснато състояние живях около месец. След това отново ми направиха снимка, но за резултата трябваше да се изчака известно време.

Няма да забравя момента, в който получих медицинското заключение. Имахме партийно събрание във II-ри участък. Тъй като дневният ред беше дълъг, дадоха почивка. Аз излязох и дежурният милиционер ми каза: „Донесоха това за др. Танев”. Отварям плика, виждам снимката и при нея едно листче, в което д-р Кепенеров пише: “Танка, жена ти е здрава, бъдете спокойни.” Полетях от радост. Като си отидохме въкъщи, казах: „Край на яденето по пет пъти! Не искам дроб, не искам мед!” После дълго време не исках да погледна мед.

Завърши кампанията по паспортите и от февруари 1954 г. постъпих на работа в ДП “Кинификация”. През август същата година бях прехвърлена на работа в Околийския комитет на БКП.

Две години при нас живя Минчо – брат на Таньо, който беше

ученик в гимназията.

От януари 1955 г. преместиха Таньо на работа в Стара Загора като заместник-началник на затвора. Аз работих още три месеца в Чирпан и живях при приятелки. След това отидох и аз в Стара Загора и наехме квартира на ул. "Славейков" 35. Работа не можах да намеря и се регистрирах в "Трудови резерви".

През лятото дойде на работа в града Иван Христозов. Той нямаше квартира и един месец живях у нас със семейството си - съпругата Събка и децата Христо и Галя (бебе на 5 месеца). Този месец беше много хубав, живяхме весело и щастливо. После им дадохме квартира в центъра на града, но продължихме много често да бъдем заедно.

През юли забременях за втори път. Наесен трябваше да си купя ново палто, но нямаше пари и аз отидох за един месец на село, за да събера пари и направим покупката.

Таньо често боледуваше от ангина. Сливиците му трябваше да се оперират. Страдаше и от бъбреци. Един ден вдигна висока температура. Извиках лекаря на МВР. Той го прегледа и предписа антибиотик, за който няхах пари. Ходих на 2-3 места, но всички бяха пред заплащане и няхаха пари. Прибрах се вкъщи без пари и без лекарства и се чудех какво да правя.

Не зная какъв ми е бил видът, но щом ме видя, дядо Диньо - хазаинът, попита: "Какво ти е, защо изглеждаш така?" Аз му обясних, а той ми каза, че току-що е получил пенсия и ще ми даде пари да купя лекарствата. Така спасихме положението. След това лекарят на МВР изпрати Таньо на лечение в болницата на МВР в Пловдив. Там му оперирали сливиците, но получил кръвоизлив и положението му се усложни. Лекуваха му и бъбреците от туберкулоза. А аз така и не можах да отида на свиждане.

На 1 април бати Ваньо беше отишъл в Пловдив. Ние със Събка целия ден бяхме заедно. Аз бях вече бременна в 9-тия месец. Измих пода със счукана керемиди (да станат дъските по-светли). Чантата ми за родилния дом беше събрана предварително. Тя беше заредена с всичко, защото знаех, че няма кой да ме посещава. Няхахме и много познати. Няколко дни преди това ни бяха докарали 1 тон вглицца,

които сама пренесох с една кофичка. Като се разделихме със Събка, аз ѝ поръчах сутринта да дойде вкъщи и ако ме няма, да ме търси в родилния дом.

Прибрах се и ми се искаше да спя, но започнаха болките. Аз си казвам: „А, дано се размине!“ Около 4 часа започнах да се приготвям за излизане. По това време Кольо беше при майка ми в село. Взех предварително събраната чанта и чукнах на хазяйката да ѝ кажа, че тръгвам. Тя, още сънена, искаше да дойде с мен, но аз бързах. В 5 часа сутринта бях в родилния дом.

Дежурната акушерка много се изненада, че съм дошла сама. Обясних, че съпругът ми е болен. Тя прецени, че трябва скоро да родя и ме заведоха направо в родилната зала. Изтече смяната на акушерката Гайдарджиева, но тя дойде и каза: “Ти събуди такова съжаление в мен. Не мога да си тръгна, докато не видя как и какво ще родиш”. Изтече и втората смяна, тя застъпи трета смяна. Аз родих чак в 21,40 часа. Тогава тя каза: “Сега мога спокойно да си отида”.

Родих момче - 3 550 кг., дълго 56 сантиметра. Петьо беше с един сантиметър по-дълъг от брат си и по-тежък с 50 грама. Рано сутринта ме посети Събка и аз я помолих да изпрати телеграма до тати и Таньо.

След едноседмичен престой в родилния дом мама и Кольо дойдоха от село и се прибрахме с бебето. Тя стоя само една седмица и си отиде. Останахме сами с Кольо. Когато Петьо плачеше, Кольо казваше: “Това ревливо бебе го върни там, откъдето го донесе”.

Таньо видя детето едва на едномесечна възраст, когато си дойде в болнична отпуска. Върна се да се долекува. След време се прибра с подобро здраве и започна работа. И така продължи животът.

С раждането на Петьо ни опростиха още част от новобрачния заем. Дълго изплащахме заема и тъкмо го наплатихме, когато държавата опрости новобрачните заеми.

Мислехме вече за самостоятелно жилище. За да ползваме 40 000 лева заем от ДСК, обаче, трябваше да внесем 12 000 лв., но ние нямахме такива. За да съберем 12 000 лв. за ДСК, продадохме:

1 печка	300 лв.	Взехме заем от братов-чедите ми в Гранит и от Слави Шонев от село	1500 лв. 3400 лв.
1 чифт ботуши	300 лв.		
1 ловна пушка	1200 лв.		
шевна машина	4500 лв.		
от облигации	800 лв.		
	7100 лв.		4900 лв.

Внесохме в ДСК 12 000 лв., които трябваше да престоят определено време, за да можем да ползваме заем за строителство 40 000 лв. През 1960 г. Таньо се пенсионира по болест. Аз работех в Снабдителна база на ОС на ТПК като счетоводител и получавах 450 лв., но 300 лв. внасях във влог, Таньо внасяше 200 лв. Не си извадихме нарочно влогови книжки, за да не можем да теглим, а да ги събираме за строежа на бъдещото ни жилище.

Аз ходех цяло лято с една басмена рокля. Вечер я изпера, сутрин я изгладя и отивам на работа. Имах и едни сандали, които не смених цяло лято. Същото се отнасяше за Таньо и децата. По една дреха за излизане и друга за въщи. Петьо ходеше на детска градина, а Кольо на училище. След края на учебната година през лятото Кольо отиваше на село при майка ми, понякога и при свекърва ми.

Строителството на жилището завърши и на 12 май 1962 година влязохме в апартамента. В детската стая сложихме двете легла, които имахме и една маса. В кухнята - бял бюфет и легло персон и половина. В хола - диван с две табуретки. Спалнята празна. Няма какво да сложим. Няма и пари, с които да купим нови неща. Бати Ради беше идвал на гости, видя ни в какво положение сме и изпрати 300 лв., за да си купим спалня. През 1964 г, когато събрахме пари да му ги върнем, той каза: „Купете си сега телевизор, а ще ги връщате по-късно”. Купихме телевизор “Стадион”. То беше голяма радост, защото до тогава децата ходеха в съседите да гледат вечерното детско предаване “Сънчо”. Първите години нямахме пердета на прозорците. Вечер слагаме чаршафи. По същото време пуснаха малки хладилници “Мраз” и понеже Таньо работеше в Нармаг, успяхме да вземем.

През 1969 г. купихме тези мебели, които са и сега в хола и така животът продължи. Децата пораснаха. Завършиха висше образование, създадоха свои семейства.

Още като се оженихме, Таньо се разболя от язва. През август 1951 г. беше на курс в МВР, Стара Загора. Тогава получи перфорация на язвата. Лежа в болницата 10 дни, за които отслабна със 17 кг. Като го изписаха от болницата, 40 дни трябваше да яде само бульони и по малко варени картофи. След 40-ия ден започна захранването. Скоро след това постъпи във Военна болница за един месец, където му прилагаша сънна терапия.

Много лекарства пиеше Таньо, много инжекции стрептомицин му е слагала моята приятелка Жечка. Когато през 1962 г. влязохме в новото жилище открихме, че като си извие врата, му изпъква едно топче. Таньо отиде на лекар и докторът му казал, че има „струма“ (бучка), но не е опасна и че с нея ще си умре, защото подобно образуване много рядко се изразжда в нещо лошо

При него се случи, обаче, точно лошото. През 1974 г. му казаха, че има студен възел, който трябва да се оперира в срок от три месеца. Оперираха го. Д-р Рашев ми каза, че това, което е извадил с големина на орех, е много твърдо и то го плаши.

След един месец му съобщиха окончателната диагноза - рак на щитовидната жлеза. Изпратиха го в Пловдив. Там му направиха втора операция и извадиха цялата щитовидна жлеза. Остана 6 месеца в болницата за лечение с радиоактивен йод.

От стреса Таньо получи диабет. Най-напред го лекуваха само с хапчета, а от 1991 г. мина на двукратно инжектиране с инсулин. След операцията се появиха високо кръвно налягане, полиневропатия, ретинопатия, камъни в бъбреците и много други заболявания. Много пъти е получавал бъбречни кризи. Много често имаше хипертонични кризи и хипогликемия. Толкова пъти са ни прибирали от улицата и са ни карали в болницата. Много пъти Бърза помощ е идвала в къщи. Въпреки всички болести, той много работеше и често казваше, че това му удължава живота.

Таньо имаше слабост за всичко да обвинява другите и най-вече мене. Така, когато го заболя язвата каза, че аз

съм виновна, защото съм отишла в село и той ял неподходяща храна. Когато му извадиха щитовидната жлеза, поиска да му занеса в болницата половин лимонадено шише с мед. Аз му занесох. Той го изпил и после пак аз бях виновна, че има диабет. Когато Кольо си смени името на Николай, пак аз бях виновна.

Болестите не подминаха и децата. Кольо изкара всичките заразни детски болести, а на 7 години се разболя от ревматизъм и нефрит. По същото време му оперираха апендикса. Когато беше в 10-ти клас - заради честите ангини му извадиха сливиците, а в 11-ти клас получи иридоциклит (възпаление на ириса). Лежа в очно отделение и дори заради това влезе със закъснение в казармата. Когато отиде да учи в София, очното заболяване се повтаряше почти всяка година. Обиколила съм софийските болници да ходя на свиждане.

Петьо като дете също изкара детските болести. Беше болен и от ревматизъм. Първата му операция бе на сливиците, когато беше едва на шест години. На него Жечка също слагаше инжекции бензацилин. По-късно му направиха операция на жлъчка и на херния. Два пъти е получавал “пневмоторакс”. С годините придоби и хипертония.

Когато живеех на село и спях на козяка, бях здрава. През 1961 г. боледувах от хепатит “А” и се наложи да лежа в болницата 35 дни. Тогава малкият ми син, който беше едва на пет години, искал от баща си да си купят от магазина друга майка. През 1978 г. ми оперираха перианален абсцес. Заредиха се много болести: хроничен ринит, хроничен фарингит, хроничен ларингит, хроничен бронхит и тромбофлебит, ревматоиден артрит, двустранен пиелонефрит, тахикардия и регургитация (митралната клапа не се затваря добре). Имам остеопороза и астигматизъм.

Тези тежки заболявания ни осъдиха на бедност. Много пъти на големи празници след 1989 г. сме били само на постно ядене, защото парите си бяхме оставили в аптеки

Продадохме и къщата в село, но парите изпих на хапчета: 70 инжекции миакалцин по 150 лв. едната, 18 месеца пих фосамакс – на месец 28 таблетки - 136 лв., миакалцин назал около 10 шишета - също по 136 лв. От 1997 година всеки божи

ден пия на ден по 1200 mg калций с витамин Д 2 - или на месец около 8 лв. И много други лекарства.

През тези 56 години брачен живот съм изпитала много радост, но и много мъка, проляла съм литри сълзи.

Имам двама сина, три внука, две внучки и един правнук*. Сега, февруари 2006 г., съм вдовица от шест месеца. Моят бит и материално положение се върнаха със 60 години назад. Защо? Не включвам бойлер за икономия. Въпреки болните си ръце, мия и чистя със студена вода. Вода затоплям само за къпане. През зимата стоя на студено (не мога да преброя жилетките на гърба си) и пак плащам много ток. Хладилникът ми е празен. В шкафа няма никакъв резерв. Много пъти вечер умирам от желание да хапна нещо и тъй като нищо не намирам, сипвам си малко сол на ръката, близвам си малко и така се успокоявам.

Спя само по 2 – 3 часа вечер. Изпитвам страх. Мъча се да се преборя с това, но е много трудно.

Може би объркването на рождените дати и имената е объркало и живота ми, защото преминах през прекалено много изпитания.

* В момента на издаване на книгата (2010 г.) правнуците са вече двама.

ПРИЗНАНИЕ



*През 1974 г. бях наградена с „Орден на труда” – сребърен
През 1985 г. с почетна значка „Отличник на министерството”
и парична награда
През 1986 г. ме наградиха със значката
„За активен принос в МПБУ”*

СЛУЧКИ ОТ МОЯ ЖИВОТ

ПАНАГИР

Всяка година на 15 септември се откриваше големият Чирпански панаир (панагир). Бях на 5 години (било е през 1936 г.), когато баба каза, че ще ни води на панаира. Тази новина предизвика радостно вълнение сред нас, децата. Бяхме с братовчедка ми Стоянка, родена 1924 г., сестра ми Стоянка, родена 1927 г. и аз, родена 1931 г.

На следващия ден баба ни събуди рано сутринта. Отидохме в съседите, с които щяхме да пътуваме. Дядо Кольо постла колата със сено, качиха се със съпругата си баба Мария, внука им Кольо и внучката Мария. Качихме се и ние и колата потегли. Ние - децата, сме заспали в сеното. Когато сме стигнали до железопътната линия, баба ни събуди с думите: “Станете деца да видите трена”. За първи път виждахме това чудо, което пухтеше и тракаше по релсите.

Пътуването с волската кола продължи. Преди да навлезем в Чирпан, видях чешма за първи път. Там имаше много циганки, които чакаха да си налят вода. До този момент не бях виждала такава красива гледка. Те бяха облечени в пъстроцветни атлазени шалвари. Имаха много накити, макар и фалшиви, но за мен беше интересно.

Пристигнахме в дома на наша роднина - баба Еленка. Разпрегнаха воловете. Ние си поизтърсихме сламата, а баба извади бакърчето с яденето - беше сготвила кисело зеле с пиле. Нахранихме се и тръгнахме към панаира.

Първото нещо, което видях, беше мъж, който продаваше червена вода (трябва да е било сайдер или лимонада). На гърба си имаше лъскав гюм*, а на кръста беше запасал колан, на който бяха закачени чашите. Баба ни купи по една червена вода. След това ни заведе на фотограф, за да ни „извади на кадрo”. На снимката сме наредени аз, братовчедка ми и сестра ми. Те двете бяха облечени с крепонени рокли с волани, с по една лимба отпред. Аз също съм с нова рокля с волан, обута с черни рипсени чорапи, бели гуменки с каишка и с копче. Подстригана съм на бретон с права коса. Кадрото беше готово.

* гюм - висок метален съд с тясно гърло и дръжка - за мляко, вода, боза и др.



Качихме се на виенско колело, на аз не можах да се насладя на атракцията, защото много се страхувах. След това мене ме возиха на въртележка с кончета, а сестра ми - като по-смела, на голямата въртележка, където столчетата висят на синджири. На много места артисти на кокили ни приканваха да отидем на цирк, в зоопарк и пр. Примамваха ни от различни сергии с разнообразни лакомства. Баба ни купи памук-шекер и цигански шекер. Толкова много хора, събрани на едно място, никога не бях виждала. Изморени и щастливи, тръгнахме към колата. Сега вече нямаше сено, тъй като воловете го бяха изяли. Качихме се и - уморени от впечатленията, спяхме до село. На другия ден на всички приятелки разказвахме за видяното чудо.

СКЪСАНАТА РОКЛЯ

Наближаваше големият християнски празник Великден (Възкресение Христово). Всяко семейство се стремеше да подреди земеделската си работа така, че да има няколко почивни дни за празника. Всичко се почистваше основно. Къщата се варосваше.

В четвъртък преди Възкресение се боядисваха яйцата и се месаха козунаците. В петък ходехме с баба на църква. Там носехме цветя на статуята на Исус Христос и минавахме под масата. В събота се колеше агне във всяко семейство. Опалва се пещта добре и няколко семейства слагат тавите с пълнените агнета. Пещта се замазваше и се отваряше чак в неделя на обяд. Това беше истински разкош! На другия ден ходехме на гости в кумовете на родителите ми и мои кръстници. Тати носеше жива кокошка, мама погача, а аз телена кошничка с боядисани яйца. Там винаги ми е било много приятно, защото имаха дъщеря на моята възраст.

През тези Великденски дни след обяд се виеше кръшно хоро на поляната край реката. Моето село Войниците беше на 500 м. от съседното село Малко Борисово. Делеше ги само реката. Веднъж хорото ставаше на поляната край нашето село, други път - на отсрещната страна.

Когато бях на 10 години, за Великден мама ми купи басма за нова рокля. Платът беше на виолетки - червени, сини, зелени, жълти, розови. Много беше хубав. Роклята ми я уши кръстницата, която беше професионална шивачка. Моделът беше клош. Облякох я за първи път на Великден. Така наг ласена, отидохме със Станка Петкова на хорото, което този път се виеше от страната на съседното село. Минахме моста, слязохме край реката и тръгнахме по пътеката, която минава край градини, заградени с бодлива тел.

По едно време Станка ми казва: “Златке, ела по-насам да не си скъсаш роклята”. За лош късмет точно това се случи - закачих се на тела и един триъгълник от роклята ми увисна. Не можахме да отидем на хорото. Тръгнахме обратно за вкъщи. Когато отидохме у нас, в одаята бяха събрани баба, чина, леля, кръстница и мама. С плахи

стъпки се приближих до мама и с много тих глас казах, че съм си скъсала роклята. Тя ме изведе на сайванта* и така ме наби, че още помня. Аз се разплаках и когато малко се успокоих, отидох при чина и се оплаках, като й казах, че мама ми е ударила 32 шамара и 2 юмука. Разбира се, че в оня зор не бях броила шамарите и бях подсилила нещата.

След всичко това кръстницата ми - като опитен майстор, така ми закърпи роклята, че изобщо не личеше кръпката, понеже беше много пъстра. Носих роклята няколко години и забравих за случилото се.

* сайвант – навес или барака, пристроен към къща; сушина

ДЖАНКО, ДА БЕШЕ ТУК – ДА ВИДИШ !

Моето детство премина все край баба. Аз бях най-малка в семейството и бях поверена на нейните грижи. Тя ме водеше навсякъде със себе си: на кръщенки, на гости, на помени. Държеше ме винаги за ръка, а когато носеше нещо, аз се държах за фустанелата ѝ (полата ѝ).

Случая, за който искам да разкажа, е от ранното ми детство. Вкъщи дойде снахата на баба Тодора да раздаде жито за помен* и да ни покани за определен ден, на който да почетем паметта на свекъра ѝ дядо Джанко. Такъв беше обичаят: ходеше се при близките и се раздаваше по една лъжица варено жито. Дядо Джанко бил побацим (нещо като кум) на баба и дядо, но починал много рано.

В деня на помена баба приготви омесения предварително обреден хляб, халва от брашно и други неща, подходящи за раздаване. Отидохме в семейството, където щеше да се извършва ритуалът. Там пред къщи постлаха голям хасър (рогозка) и по средата се опъна трапезник**. От двете страни се наредиха жените на колене и подредиха това, което ще раздават за „Бог да прости“.

Дойде свещеникът с един негов човек, освети трапезата и тръгна наред край гостите. Всяка жена подава хляба на отчето, той отрязва края му и го пуца в торбата, която носи неговият човек. След това всяка жена вади от джоб или пазва книжка за мъртвите. В тази книжка са записани имената на починалите роднини. Баба също

имаше такава книжка. Свещеникът взема книжката, прочита всички записани имена и продължава нататък. Като мине край всеки и прочете молитва за всички, тогава започват да раздават хлябове, питки и други. Накрая се сервира курбан в калайдисани сахани (метални чинии).

След приключването на обяда всички отиват на гроба на покойника. Всеки оставя цветя и пали свещичка.

Дойде ред на баба Тодора. Тя започна да плаче и да нарежда: „Джанко, Джанко, защо си отиде толкова рано? Сега да беше тука - да видиш: едно лази по земята, друго фърка по небето!” – Тя имаше предвид леките коли и самолетите.

Този помен е свързан и с една случка, която много разтревожи баба. Аз, стъпвайки назад, паднах в един пропаднал гроб и баба много се притесни, защото имало някакво поверие за такива случаи. Какво е било поверието – така и не разбрах.

* помен – религиозен обред за отдаване почит на починал близък човек

** трапезник – дълго парче домашно тъкан плат

БОЙ С ПРЪЧКА

Както вече споменах, започнах училище като слушател през 1937 г. Ходих две седмици, но тъй като класът беше слят, учителят Христо Хубенов казал на баба да си стоя още една година въщи - да порасна (аз бях много слаба). Така само за две седмици завърши моята първа учебна година. Бях много разочарована, но нямаше накъде.

На следващата година бях вече редовна ученичка в I-во отделение. Учителка ми беше г-ца Дамяна Кирякова. Заради характера й учениците я наричаха “лютата чушка”. Аз я обожавах и много я обичах, докато един ден не я видях как бие децата.

Беше топло и всички играехме на двора. В един момент идва едно момче и казва, че Шатата е пиян и играе до моста. Тъй като училището беше на 500 м от моста, ние - всички деца, заедно с торбите си отидохме да гледаме. За нас това беше развлечение.

Ударил звънецът за влизане в час, но деца нямало. Изумила се учителката. По това време една съученичка – Станка Ракова - закъсняла за училище, като влязла в стаята, учителката я изпратила да ни търси. Тя дойде и ни каза да се прибираме, че госпожицата е много ядосана. Всички деца смирено тръгнахме към училището.

Когато отидохме, учителката каза да се строим в редица по един и да се обърнем с лице към нея с изпънати ръце, с дланите нагоре. Започна от четвърто отделение. На горките момчета удряше по две пръчки на длан, а на момичетата по една. Никой не смееше да изохка или извика - следваха повече удари. Чуваше се само свистенето на пръчката.

Когато дойде моят ред, учителката се приближи до мене, дръпна ми лявото ухо и ми каза: “И ти ли ходи?” Може би защото бях слаба физически и отличничка по успех, това да е събудило съжаление, та не получих удар с пръчка.

Какви поучителни слова ни е казала учителката не помня, но дърпането на ухото никога няма да забравя.

НА ГОСТИ С БАБА

Баба Стояна – майка на баща ми, има двама братя - Гено и Трифон, които живеят в нашето село и една сестра – по-голяма от нея, омъжена в Горно Белево за Алекси (Лечо) от големия род Борчакови. Разстоянието между нашето село Войниците и Горно Белево е 4 км. Баба се беше затъжила за сестра си и предложи да ме заведе на гости, което много ме зарадва. Тя изведе магарето от обора, докара го до една висока стеничка, на която ние се покатерихме, а от там върху магарето. Хайде, дий! - и потеглихме.

Пристигнахме следобед. Може би е било някакъв празник, защото роднините си бяха вкъщи. Всички излязоха да ни посрещнат. Едни я наричаха „леля Стоянка”, други „баба Стояна”. Аз - макар и малка, разбрах, че всички се отнасят с голямо уважение към баба. Мъже и жени се ръкуваха с нея за „Добре дошла”, а някои й целуваха ръка.

Ние влязохме в старата къща, където живееше най-малкият брат - дядо Илия. На изток от нея беше построен домът на най-големия брат дядо Христо. Той има син Алекси и дъщеря Рада. Алекси и съпругата му баба Стойка (сестрата на баба) имаха трима сина и две дъщери, на които съм забравила имената. Дъщерята Рада, беше омъжена за Димо от село Верен. (Това семейство има трагична история. Димо убил жена си, а после и себе си – добре, че нямали деца).

Помня, че ни поканиха на втория етаж на къщата, която беше току-що измазана в сив цвят. В дъното на коридора имаше изрисувани в кафяво мечка и мечкар. Аз много се възхищавах на тази рисунка.

След това се отпавихме към южната страна на основния двор, където беше новата къща на дядо Тодор – втория син. Той има четири дъщери: Вича, Джана, Пена, Йова и един син Алекси. Всички дворове бяха свързани с малки вратички (комшулуци). И тук беше същото любезно посрещане.

След някое време се върнахме отново в къщата на баба Стойка и дядо Алекси и техния син дядо Илия. Той има син Алекси и дъщеря Кана. За вечеря ни гостиха с кръгла зелена тиква на фурна. Беше много вкусно. Спахме в стаята на баба Стойка и дядо Алекси. Те на леглото, ние върху козяк на пода, завити с юрган - още го помня, беше с червено лице и бял чаршаф. Ние вкъщи нямахме такава завивка.

Върнахме се в нашето село на другия ден следобед - баба доволна, че е видяла близките си, а аз изпълнена с много впечатления.

МАЛКО ЧОВЕЧЕ, А МНОГО ПИЕ

Сестрата на баща ми - леля Пена, родена през 1904 г., е три години по-голяма от него. Той много я уважаваше и по някои въпроси се допитваше до нея. Както споменах по-горе, тя беше омъжена за Златан Костов Басмов, който произхожда от средно заможно селско семейство - притежаваха около 80 декара ниви. Имаха много хубаво семейство и отгледаха две дъщери – Стоянка, родена през 1925 г. и Иванка, родена през 1930 г.

Калеко Златан беше с една глава по-нисък от леля, с добър и весел нрав. Наред с положителните качества, имаше един лош порок – обичаше да пие, а като се напие започва със сълзи да плаче за всичките си починали роднини.

Когато сутрин дойдохе у нас, а това беше много често - и кажеше на баба: „Добрутро, бабо!”, тя изнасяше едно лимонадено шише с ракия, за да го почерпи и той я изпиваше на един дъх. Щом дойдохе вечер, баба му поднасяше каничка с вино и той я пресушаваше. Когато баба забележеше, че злоупотребява с пиенето, започваше да го упреква за това, защото е имала опит с дядо Костадин.

Един ден калеко дойде пиан вкъщи и баба му се скара. Той я увери: „Бабо, аз няма вече да пия!” А тя му отговори: „Ти ще се откажеш от пиенето, когато кучето се откаже от ...”. После добави тихо настрана: „Брей, малко човече, пък много пие !” Казано, речено и забравено.

Дойде големият християнски празник Рождество Христово, който тогава се честваше на 7 януари. В този ден празнуват всички, които носят името Христо и Христина. Рано сутринта мама отива на кладенеца да вземе вода, която е по-топла, защото се вади от дълбоко. Налива ми в едно малко калайдисано бакърче и аз отивам да поля (да окъпя) чичо Христо – брат на баща ми. Такъв е обичаят. След поливането чичо ми дава пари.

Около обяд започват да идват гостите (вероятно това е било 1934 или 1935 г.). Чина е приготвила кисело зеле със свинско месо и петел яхния. Сложила е голямата софра*. На нея са подредени разни мезета, шише ракия и кехлибарено грозде туршия. Гостите сядат на малки столчета край софрата. Там съм и аз, нали съм поливала на чичо, но не мога да си намеря място. Най-накрая седнах до калеко. Шишето с ракия минаваше от човек на човек. Калеко също отпи и подаде на стоящия до него. Тогава на мен изведнъж ми дойдоха на ум думите на баба и му рекох: ”Калеко, пък баба казва - този Златан е малко човече, пък много пие”. Той се позасмя и каза: „Няма нищо, няма нищо.”

В къщата на калеко не се държал алкохол. Веднъж майка му скрила литър ракия в памука. Той я намерил, изпил я, налял в шишето вода и пак го върнал в памука. Идва Задушница – ден, в който се по-

читат мъртвите. Баба Костовица извадила шишето и първо го подала на сина си да пие за Бог да прости.

- Ама това е вода! – възкликнал синът, след като отпил.

- Тази ракия, аз я налях и скрих в памука - почудила се бабата.

- Друг път да не криеш ракия, че тя като стои, става на вода! – поучително заключил калеко.

Мина време. Избухна Втората световна война. Калеко беше мобилизиран, а впоследствие взет в плен. Дойде си след края на войната. Ходеше с войнишка униформа, обут с гумени ботуши, които стигаха до над коленете му. Носеше една тънка пръчица, с която пошляпваше по ботушите. Щастлив от това, че се е върнал жив и здрав, той го удари на пиене. Напиваше се и ... заплакваше.

Леля и майка му решили да скрият маркуча, да не може да си тегли вино от бурето. Той обаче се изхитрил. До кладенеца имаха растение, подобно на тръстика - с кухи стебла. От него жените си режеха калеми и масури и ги използваша при сноване и тъкане на платно. Калеко си взел един стрък и започнал да си отпива. Малко по малко - изпразнил бурето. Той никога не ходеше в кръчмата. Пиеше само, докато имаше вкъщи.

По-късно, когато се образува ТКЗС (Трудово кооперативно земеделско стопанство), те си дадоха нивите и инвентара в стопанството и той започна работа там. Живя дълго, над 90 години. Вече като възрастен си пийваше по 50 гр. ракия, но само вечер.

Мир на праха му!

* софра – голяма ниска, кръгла маса за хранене

ТАЙНАТА

Преди много години пред старата ни къща имаше една дюля, която всяка година раждаше много плодове – красиви и апетитни жълти дюли. Сорът беше много хубав (каба) и отрано можеше да се яде. Но това за нас – децата, беше забранено. Чина казваше, че е преброила всички дюли и ако липсва една, значи сме я откъснали. Ние

вярвахме и се страхувахме. Колко му е да излъжеш едно дете!

Един ден заедно с братовчедка ми кака Стоянка стояхме под дюлата. Тя предложи да си откъснем една и това да бъде наша тайна. Така и направихме, запазихме тайната и на никого не казахме. Изядохме си я сладко – та нали забраненият плод е най-сладък. По същото време имахме едно бяло пиле, което остана без перушина – дали го изкълваха другите пилета или е било нещо болно не зная, но беше голо. Тогава баба изрязва едно парче плат, проби му две дупки и пъкна крилцата му в тях. Така то вече имаше „дреха“. От една страна, нямаше да го кълват другите пилета, а от друга - щеше да му е топло, защото времето вече се захладдаше.

Дойде месец септември, аз тръгнах на училище. Кака беше учила една година в Чирпанската гимназия и сега трябваше да замине за София. Там щеше да учи в дом „Евдокия и Надежда“ - като дете на инвалид от войната. От нея за първи път получих писмо, което беше адресирано лично до мен. Обръщението беше „Здравей, дяле!“, а накрая кака ме питаше – какво прави пилето с рокличката. Другото не помня, но ... тайната беше запазена!

ИСКАМ БАНЧЕТА

Сестра ми Стоянка е родена на 10 декември 1927 година. Растеше като будно и много буйно дете, не премълчаваше, обичаше да отговаря и затова често ядеше бой. Тя играеше много повече с момчетата и дори ги биеше, обаче братовчед ми бати Колю стоеше винаги зад нея и я пазеше. Той беше две години по-голям от нея – роден е на 23 ноември 1925 година.

Те двамата много се обичаха, но често се и биеха. Независимо къде ще я удари или дръпне той, кака започваше да плаче и да вика: „Оле, оле, Колю ма ритна в корема!“ Мама и чина веднага се скарваха и, разбира се, той изяждаше боя. Добре, че на всички бързо им минаваше лошото настроение и те двамата отново тичаха заедно и играеха.

Веднъж кака била в уличката, по която се отива на кладенеца. В този момент се появили кравите, забързани за водопой. Кака нямало

къде да отстъпи и една крава минала през нея. Имаше наранявания, но те отминаха без последствия.

Един любопитен случай остана без разумно обяснение. Храбрата ми каза се уплаши много, когато баба я заведе за първи път на училище. Идва си тя на обяд, плаче и казва, че няма да ходи повече на училище. На въпроса на баба: „Защо?“ тя отговаря: „Няма да ходя, защото Стана Георгова (Станка Георгиева) ми се плези“. На другия ден баба пак я заведе в училището, но говорила с учителя Марин Вълчев да предупреди момичето да не постъпва така. Какво толкова е уплашило сестра ми и до днес не ми е ясно. Когато по-късно сме си говорили за това, тя каза: „Не мога да си обясня, но няма да забравя този език - тогава това плезене ми се видя много страшно“.

В един горещ летен ден баба заведе мене и каза на хладно до кладенеца. Там край плета на градината имаше посадени дървета, които правеха сянка. Баба постла на сянката едно платче (малко килимче), седна на колене и притисна ръчния дарак*. Извади чепканата вълна от торбата и започна да я нанизва на зъбците на дарака. Опъва настрани, после отново нанизва на зъбите и опъва – и така няколко пъти.

Баба си работеше, а ние с каква играехме край нея. В един момент аз погледнах нагоре и видях, че джанките са готови за ядене. Започнах да хленча: „Искам банчета, искам банчета!“ Кака ми каза: „Злате, аз ще ти набера“.

Като по-голяма и грижовна сестра, тя се покатери на сливата. За нея катеренето не беше проблем, но този път се случи неочакваното. Когато посегна към нависналите банчета (така казвахме на сливите), клонът под нея се счупи и тя падна на земята върху наложените камъни. Кака се разпищя, обляна в кръв. Един голям тригълник от кожата на скалпа се беше отлепил. Уплашена, аз също започнах да плача.

Баба заряза дарака и вълната. Върнахме се бързо в къщата. Тя проми раната с ракия и я наложи с пепел от изгоряла вълна. След това отидоха при доктора в съседното село. Когато се върнаха, кака вече беше спокойна, но с превръзка на главата. Тя не можа да ми набере банчета, но тази случка няма да забравя никога.

Сега сестра ми е на 82 години. Тя никога няма да види големия

белег на главата си, но спомена за него също няма да забрави.

Искам да разкажа и друга случка с участието на двамата палавници - сестра ми и бати Колю. Те много ми напомнят за главните герои от филма „Макс и Мориц“.

Една година нашите се зарадваха на добра реколта от слънчоглед и очакваха напролет да имат повече шарлан (олио). Тати и чичо напълниха една оточка, която беше сложена в тъмната къща. Оточката е буре, задънено от едната страна, а отдолу с канелка, запушена с вретено (в нея нашите бъркаха разтвор за пръскане на лозята). Отгоре на оточката сложиха един стар връшник и го заковаха, за да запазят семето (връшникът** се ползува за печене на хляб в подница***).

Колко съобразителни могат да бъдат децата, когато искат нещо да направят! Кака и бати Колю се изхитрили, вадят вретенцето, с което е запушена канелката и с един шиш бъркат в нея, за да помогнат на семките да излязат. Напълват джобовете и отиват да играят, черпят щедро със семки и другите деца. Така всеки ден!

Идва пролетта. Мама и чина казали, че шарланът вече свършва и мъжете трябва да закарат слънчогледа на маслобойната в Чирпан. Определят деня, когато ще пътуват. Разковават връшника и ахват - слънчогледът е останал наполовина. Тогава си казали: „Това е работа само на нашите палавници“. Питали ги и те си признали как са вадили семето с помощта на шиша. И така през тази година имахме по-малко шарлан за готвене.

Неизброими са детските лудории на сестра ми и братовчед ми. Бати Колю вече е покойник, но детските спомени никога не се забравят!

Мир на праха му!

* дарак (чепкало) – уред за ръчно развличване на вълна, памук и др.

** връшник – метален капак с висок борд в долния край, върху него се насипва жар и се захлупва подницата.

*** подница – глинен или метален съд, подобен на голяма тепсия (тава), но с 4 -5 см. дебело дъно за печене на хляб и др.

ПРЕДЕНЕ



От влачената вълна се прави кѓделя, която се превързва на хурка и се преде с вретено.

- *кѓделя* – извлачена вълна (или памук), която се завива и се прикрепва на хурка, за да се изпреде от нея прежда
- *хурка* (фурка) – дебела дървена прѓчка, на която се слага кѓделя вълна за рѓчно предене
- *вретено* – дървена прѓчка със заострени краища, която се върти с прѓсти, за да се усуче нишката.

ХАЙДЕ НА БОСТАНА

Сестрата на баща ми - леля Пена и калеко Златан имаха нива в местността „Кара топрак”, съвсем близо до нас. На тази нива каквото и да се боднеше, добре растеше.

Една година бяха засели нивата с памук, а между редовете - бостан. В единия край имаше голяма леха, също засята с дини и пъпеша. Годината беше благодатна, та всичко беше се развило – памукът хубав и бостанът също.

Един августовски ден братовчедка ми Иванка – с една година по-голяма от мен, идва при мене и ми предлага да продаваме бостан (дини и пъпеша). Аз се съгласих. Отидохме у тях, тя изведе от обора голямото магаре, сложихме дисагите на гърба му, качихме се и потеглихме за нивата. Пристигнахме бързо, тъй като - както казах, нивата беше близо. Пъпешите лесно се познава дали са зрели – по аромата и жълтия цвят. За да разберем, обаче, динята дали е готова за бране гледаме дали малкото листенце и преждата до него са засъхнали. Те се намират на ластуната в началото на опашката на динята. Всяко селско дете знае това и лесно се справя – не разчита само на почукване по динята.

Напълнихме бързо дисагите. Иванка хвана поводата на магарето и тръгнахме обратно. На запад от училището над шосето имаше едно триъгълно място между Даскалинколовите и Басмов Слави, който е чичо на Иванкиния баща. Разтоварихме продукцията на това площадче. Иванка отиде да заведе магарето в обора и се върна. И зачакахме „клиентите”. Беше четвъртък или петък. А защо избрахме именно този ден?

На около 15 км от нашето село се намираше село Инишарлии (Горно Ново село), населено с турци. Те имаха много гори, защото са в Средногорието. Населението сече дърва, товари ги в колите и замиват за Чирпан да ги продадат. Пазарът ставаше в петък, затова в четвъртък керванът с дърва минаваше през село на път за Чирпан. В петък турците продаваха дървата, купуваха си от града стоки за бита и се връщаха обратно. Изморени от дългия път, често спираха

на почивка в нашето село, та ние затова използвахме точно тези дни, за да си продаваме „стоката”.

И така ние с Иванка определяме произволни цени на дините и пъпешите и чакаме. Щом чуем скърцането на колите от кервана знаем, че приближават. (Колите са тежко натоварени и идват от дълъг път и затова скърцат.) Мъжете са накачени отгоре на дървата. Когато ни доближат, спират и някои от турците слизат да се поразтъпчат, идват при нас и - ако ги устройват цените, си купуват дини или пъпеша, за да се освежат. А ние бяхме се научили и да се пазарим. И така в четвъртък чакаме колите от Инишарлии, а в петък – от Чирпан.

Така опитахме няколко пъти, но явно не бяхме родени за това и скоро прекратихме тази дейност. Не станахме търговци, но все пак се пробвахме!

ОЧНА СТАВКА

Годината е 1943. Ние – децата, играем пред общината. Изведнъж чухме конски тропот и до нас спря файтон. От него слязоха няколко полицаи, а след тях братовчед ми Костадин с тежка верига на крака и ръката. Закараха го в общината. Във файтона остана Таньо Казаков - мой втори братовчед, който е от другия квартал. Той беше също с верига. Него отведоха в централната община.

Аз хукнах към къщи по прекия път, през двора на Петър Христов - да съобщя на чина, че съм видяла бати. След около половин час в двора ни пристигнаха полицаите. С тях беше и бати, но вече без верига. Изкараха ни навън и започнаха да претърсват къщата. Прегледаха дори хартиите в тоалетната на двора. Докато претърсваха един полицаи стоеше с бати навън. Мама попита: „Динко, какво ти е това синьото на слепоочието?” А той й отговори: „Чино, това ми е от губера, на който съм спал”.

Разбра се, че полицията издирва вестник „Комсомолска искра”, който преди известно време Таньо Казаков дал на бати. Бранникът* Тотьо Пашата разбрал за нелегалния вестник и докладвал на властта

(той беше убит без съд и присъда, когато монархо-фашисткото правителство падна от власт).

При обиска, разбира се, не намериха нищо и отведоха бати. А преди това ни казаха: „Ако кажете къде е вестникът, още довечера ще го пуснем”.

Мина време и бати си дойде от ареста. Пуснали го, защото ня-мало доказателства да го осъдят. Беше с проскубана коса. Каза на майка ми: „Чино, ти ме питаше, но тогава не можеш да ти кажеш, че синьото е от ритниците на полицейския инспектор, който ме разпитваше”.

По-късно братовчед ми стана партизанин**.

* бранник- член на създадената през 1940 г. младежка монархо-фашистка организация „Бранник”.

** партизанин – член на бойна групировка, борец се срещу официалната монархо-фашистка власт

БОЛЕСТТА НА БАБА

Беше лятото на 1943 година. Времето беше много горещо, но селскостопанската работа не чакаше - трябваше да се изпълнява. По това време моето семейство копаше слънчоглед в местността “Зад Гириша”. След обяд около 15 часа дойде братовчед ми Кольо, качен на кон. Той каза, че баба е много болна и трябва да си отидем. Баща ми впрегна коня в каруцата и тръгнахме за село.

У нас заварихме много съседки. Тати извика лекар и той каза, че баба е получила “инсулт”. Мама остана вкъщи известно време да се грижи за баба. Ние – сестра ми, аз и тати продължихме да работим на полето. По-късно се реши, че мама трябва да ходи на работа в полето, а аз да се грижа за къщата и за баба.

В задълженията ми влизаше да готвя ядене за вечеря и да пера дрехите на всички. Загряхах един голям казан вода, слагах малко дървена пепел и перях на ръка. Много трудно се перяха

дрехите, защото бяха от домашно платно, което е твърдо. Вечер като си дойдеха родителите ми от къра и заварваха топло ядене, бяха доволни. Аз получавах похвала и бях щастлива.

Но моята главна задача се състоеше в това - да се грижа за баба. Хранех я и я масажирах със загрят шарлан с моите слаби 12-годишни ръце, дигах я на един стол и оправях тоалета ѝ.

Дойде месец септември и аз започнах училище. Мама отново пое грижите за баба и тя постепенно започна да се движи, макар и трудно.

Баба живя още десет години и почина през 1953 г.

ЕЛХАТА

Бях на 13 години, когато дойде Девети септември. Отмина еуфорията по посрещането на политзатворниците и партизаните. На 15 септември всички деца тръгнахме на училище – весело и незабравимо време.

Създадохме пионерска организация, на която ръководител беше Желязко Генов. Наред с училищните занятия, ходехме и на много екскурзии в местности край селото.

През декември започнахме да подготвяме новогодишната програма. Всички деца много обичахме пионерския ръководител Желязко Генов. На 31-ви – в навечерието на празника, той докара от къщи едно голямо лимоново дръвче. Сложиха го на сцената в салона. Украсихме го заедно с него. Донесе от къщи малки лампички и „елхата” грейна. Радостта беше неописуема. До този момент нито аз, нито моите съученици бяхме виждали коледна елха. Салонът беше пълен с родители и всеки очакваше с нетърпение да излезе неговото дете.

Започнахме да излизаме на сцената - всеки да изпълни задачата си. Заставахме възбудени край елхата – лимон и декла-

мирахме и пеехме. Беше много весело и забавно. След нашето изпълнение имаше и весела част за родителите.

Посрещането на новата 1945 година остави в моята душа незабравими спомени. Това беше моята първа коледна елха.

АЖУР

Бях ученичка в III-то отделение. Сестра ми Стоянка, която е три години по-голяма от мен, вече беше ученичка в прогимназията. В час по ръкоделие им бяха обяснили как се прави ажур.

Спомням си, седнали сме двете на сайванта и каза ми: “Злате, искаш ли да ти направя ажур?” Аз се съгласих с голяма радост, защото не знаех какво е това, а името ми харесваше. Бях облечена с нова рокля от докма (домашно тъкано платно), която и до днес си спомням: тъмно синя, с много нежни бели квадратчета.

Сестра ми взе една игла и извади няколко нишки една след друга, но дължината беше около 15 см. Аз бях много радостна, че имам ажур на роклята и отидох да се похваля на мама. Като видя роклята, на нея направо ѝ призля. Каза ми: “Аз предох вечер до късно, сновах и тъках платното, ших рокля, а каза ти за един миг я похаби!” Ядоса се много. Отиде, намери сестра ми и я наби хубаво.

Мама закърпи роклята ми с една голяма яма (кръпка) и каза, че за наказание ще нося закърпената рокля.

ГРОЗДОБЕР

Щом приключеше в село вършитбата, започваше подготовката за гроздобера. Това е през месец септември.

Изнасят се на двора бъчвите, на които се набиват чемберите (обръчите). Измиват се и се подсушават. Изнася се корабът*, с който се

превозва гроздето. Докато стои на двора, колко сме играли и пели в него...

За първите дни на октомври всичко е готово. Обикновено обявяването на гроздобера е около 3 или 5 октомври.

Тати и чичо слагат кораба на волската кола. Той има три разпределения. Гроздето се бере по сортове. Пристигаме на лозето. Всички лозя са „нападнати” от гроздоберачи и навсякъде се чува весела глъчка. Всеки е въоръжен с нож и кошница. Като се напълни кошницата, изсипва се в специален по-голям съд, с който тати пренася гроздето и го изсипва в кораба. И така до напълването му.

На гроздобер винаги обядвахме солена паламуд с хляб и грозде. После не можехме да се напием на вода.

Като се приберем в двора, тати събува цървулите, измива краката си и влиза в кораба да тъпче гроздето. Маха се канелката на кораба и в определен съд (казан или бакър) започва да тече сладката шира, от която тати правеше вино. В част от нея баба и мама слагаха изпечена специална бяла пръст, за да се препени и започваха да варят в големите тави петмез и разни сладка. Изваряването ставаше по-късно - вечерта, когато няма мухи и пчели. От всеки двор се носеше аромат на сладко.

Имахме други лозя, които бяха засадени с десертно грозде. Него го беряхме в касетки и го носехме на фирмите за износ.

Друго грозде - по-твърдо, беряхме и изсипвахме направо в колата или каруцата, върху постлана черга. След като се напълнеше каруцата, нашите го караха в Чирпан на РКС (Районен кооперативен съюз), където имаше приемен пункт. И така всеки ден до приближане на сладката реколта.

Преди масовата беритба мама тръгваше с кошница в ръце и береше най-хубавото и здраво грозде, което оставяше вкъщи, наредено на дъска да престои една седмица. След това се изчистваше със специална ножичка, редеше се в каче – ред

грозде, ред смлян синап (хардал), заливаше се с преварена шира и така се запазваше за зимата. Ставаше жълто като кехлибар. С него израснахме. Бих го яла с удоволствие и сега - ако го има.

* кораб – голям дървен сандък (корито) с канелка за превозване и смачкване (търпчене) на гроздето

МАСИЧКА ЗА КУКЛИТЕ

В навеса до саята баща ми имаше дърводелския тезгях. Един ден той и калеко Златан работеха нещо. Аз играех край тях и им се възхищавах как вземаха някоя по-дебела дъсчица и с един замах на теслата я разцепваха на две.

Реших, че и аз бих могла да разцепя една дъсчица, от която да направя масичка за куклите си. В детството ми сами си изработвахме куклите, като използвахме лозови пръчки за тяло и крайници. За лице слагахме обличен в плат гологан*. Изписвахме очи, нос и уста и го връзвахме към тялото от лозови пръчки. Ушивахме рокля от някой парцал и така имахме желаната играчка.

За разнообразие бях решила към играчките да има и мебели. Когато взех теслата, тати ми каза: “Златке, остави теслата, ще се пресечеш!”. Аз, обаче, бях сигурна, че ще се справя с направата на желаната масичка. Взех дъсчицата и с първия замах си пресякох пръста. Започнах да пищя, като повтарях: “Не ме боли, не ме боли!” Но плачех за пръста си.

Мама излезе изплашена от къщи. Плачеше и казваше: “Какво ще я правя саката, как ще я оженя!?” В този момент излязоха бати Динко и кака Стоянка с шише

ракия и памук. Почистиха раната. Тати ме заведе при доктора, който беше в съседното село Малко Борисово.

За щастие костта не беше пресечена. Мускулът зарасна, пръстът ми е цял, но големият белег напомня за моята упоритост.

* гологан – дребна монета от времето след Освобождението с номинал 10 стотинки и тегло 4 грама. Поради наличието на сребро в състава ѝ, тя бързо потъмнявала. Оттам идва познатият български израз „Чер (черен) гологан не се губи“.

ОСИНОВЯВАНЕТО

Лято е. Аз съм много радостна, защото сме поканени на гости при дядо Иван и баба Добра. Той е първи братовчед на майка ми – човек много умен и уважаван от съселяните си. Със съпругата си през 1927 г. е станал побашим, а баба Добра помайчима на сватбата на родителите ми. Тяхната роля е като на кумовете Петко Златанов и Злата Христова. Разликата е, че побашимите не участват във венчавката на младоженците и кръщаването на децата, но уважението към тях е еднакво.

Те живеят в съседното село Малко Борисово, разделено от моето село Войниците само от река Омуровска. Двете села са свързани с мост и днес – както вече споменах, са едно село - Братя Даскалови. Тяхната къща е втората вляво след моста. Отпред е циментирано и много чисто. Влизаме в двора. На юг има цветна леха, заградена с циментови бордюри, в която са разцъфтели пъстроцветни върбинки – червени, розови, оранжеви, бели, сини. Красота! Следва овощна градина, засадена с ябълки и праскови.

В къщата се влиза по три циментови стъпала. Тя е малка, но много спретната. Вътре е чисто и подредено. Стените са прясно варосани. Дограмата е боядисана в бяло.

Сядаме край масата заедно с домакините и още едно семейство. Дете бях само аз. След като обядвахме, на мен ми стана скучно. Няма

с кого да си играя. Тайничко взех ножа от масата и отидох до прозореца. Тази гладка дограма ме изкуши и аз задълбах с него. Издялах една треска и забих ножа втори път. В този момент чух строг глас: „Остави ножа! Брей, това дете било много лошо, а ние мислехме да го осиновим!“ Засрамена, седнах до мама. Домакините нямаха деца и аз много се уплаших, че наистина искат да ме осиновят.

Гостуването приключи. Тръгнахме си за нашето село с торба плодове. Мама и тати са ме хванали за ръцете. Аз радостно подскачам, но една мисъл човърка съзнанието ми - дали ще ме дадат за осиновяване?

След няколко дни събрах смелост и попитах мама. Тя се обърна и усмихнато каза, че за нищо на света няма да ме дадат на когото и да било. Едва тогава се успокоих!

УХАПАНА ОТ КУЧЕ

През летния сезон ние, децата от махалата, вечер играехме пред Гереновия дюкян (магазин) в центъра на селото. Там посрещяхме и единствения автобус, който минаваше оттук. Ние живеехме малко по-нагоре от дюкяна. Тогава нямаше осветление по улиците и играехме докато стане тъмно.

В една такава лятна вечер, след като сме играли до насита, решихме да си тръгваме по домовете, защото вече беше се стъмнило и нищо не се виждаше. Тръгнах си аз, доволна от играта. Пътят ми минава покрай двора на Геренови, двора на Беливановите и последно завива покрай двора на Иван Танев, за да стигна до нас. От западната страна на улицата живееха две семейства - първи братовчеди на баща ми. В двора си чичо Джанко имаше едно бяло куче, което само лаеше, но не хапеше. Ние - не зная защо, го наричахме Финга. Другото семейство - на чичо Иван, който беше овчар, имаше лошо черно куче, което пазеше овцете. То лаеше с дрезгав глас.

Както си вървах спокойно по улицата, изведнъж бялото куче Финга залая и излезе на улицата. Продължих да вървя, защото не се страхувах от него. Чуло, обаче, лая на бялото куче, изскочи и черното

и залая със страшния си глас. Аз се уплаших и започнах да бягам. Усетило, че съм безпомощна, то ме настигна, събори ме в канавката, ухапа ме два пъти и ме остави.

Кучетата се върнаха в дворовете си, но аз не посмях да продължа към нашата къща. Върнах се обратно по пътя и викнах пред къщата на Иван Танев. Излезе съпругата му кака Марийка, но аз не ѝ казах какво се е случило, а я помолих да ме преведе през техния двор, за да се прибера у нас. В махалата шест къщи имаха малки вратички (комшолуци) и през тях можеше да се посети всяко семейство, без да се излиза на улицата. Тези семейства имаха общ кладенец, край който често се събираха вечер.

Прибрах се у нас. Мама, баба и кака бяха в тъмната къща край огнището. Като влязох, не посмях да кажа нищо. Взех едно огледало и скришом се огледах. Видях, че бедрото ми кърви. Уплаших се и едва тогава казах на мама, че ме е ухапало черното куче. Баба изгори серлива /непрана/ вълна, сложи праха на раната и кървенето спря. През това време сестра ми крачнала (прекрачила) от нашия сайвант през тарабите* на чичовия сайвант и отишла в тях. (Това го правехме по няколко пъти на ден.) Веднага съобщила, че ме е ухапало куче. Тогава чичо казал: „Абе май това куче беше хапано от бясно!”

Връща се кака и казва какво е чула. Мама, баба и кака размениха няколко реплики, но аз чух само думите на мама: „Ние няма да бързаме. Първо ще наблюдаваме кучето и тогава ще предприемем лечение”. Аз се свивах виновно.

Какво е било в моето детско съзнание, само аз си зная. Бях чувала, че ухапаният от бясно куче може да побеснее на третия, шестия, деветия, двайсетия или четиридесетия ден. Всеки ден броях дните и когато минаха 40 - малко се поуспокоих.

Преди това баба ме води при една лечителка. Тя запали огън и три пъти ме преведе през него. После сложи в огъня просо и когато то се напука, даде ми да го изям. Лечителката беше съпругата на Делчо Кръчмаря.

* тараба – дъсчена ограда (стобор)

КОЛЕДА

Какво значи Коледа? За моето родно село това е клането на прасе (казваме му КОЛ'ДА). В миналото всяко семейство си гледаше най-малко едно прасе, а по-богатите колежа и по две прасета. Зависи от това дали имаш фураж, за да ги изхраниш. След това жените се хвалеха, коя колко тенекии мас е изтопила.

Каква беше подготовката за клането на прасето? Обикновено кол'дата ставаше след 20 декември, когато времето стане студено, за да не се развали месото докато се обработва, а и зелето в кацата трябва да е втасало.

Семейството вече е определило деня. Мама предварително е накълцала на ситно зелето и го слага в една голяма тенджера, за да бъде готово. Тати изкопава трап, където ще се пърли прасето и от вечерта отива и кани хората, които ще помагат. Ставаме сутринта, печката вече гори силно и тенджерата със зелето ври. Тати е запалил огън на трапа, сложил е големия казан (ператник) пълен с вода да се топли. Около 9 ч. идват коледарите (колачите) с остри ножове. Няколко души хващат прасето, заколват го, а след това го пърлят на огън (в по-късни години за целта започнаха да ползват бензинови лампи).

След като е опърлено, прасето се слага на широка дъска (обикновено тати откачваше вратата на плевнята за тази цел). Мятат отгоре му един чувал и го оставят малко да се задуши. След това започват да стържат обгорялата четина, а един помощник полива вода, за да се отмива остърганото. На огнището вече има нагоряла жар и скара. Най-напред нарязват изчистените уши и зурла и ги пекат на скарата за мезе (това правеше винаги калеко Златан). Когато мезето е готово, слагат го в една чиния и аз - като най-малка, нося на всички (в по-късни години това го правеха моите деца или децата на сестра ми). След това прасето се разрязва, вадят се сърцето, момиците и бъбреците, изпичат се и те на скарата и пак се носи на всички.

Когато прасето е пърлено на огън, кожата от корема е много тънка и вкусна. Реже се предната част (осмянката) и се носи вкъщи

на жените, които помагат. По-крехкото месце се пържи в собствена мазнина и се прибавя към зелето. Останалото, което е по-тлъсто, също се нарязва на ситно. Топи се мазнината, отлива се и се налива зелена чорба, прибавя се червен пипер, а накрая счукан чесън. От коремната кухня се вадят всички органи – стомахът (старец), пикочният мехур (гайдичка) и най-накрая дебелото черво (бабичка) и тънките черва. Всичко се измива. Дебелите черва се пълнят с накълцан на ситно бял дроб, болгур* и подправки и се прави кървавица, която се сварява в ператника.

Докаато мъжете работят край трапа, каната с вино върви от човек на човек. Черният дроб се носи на жените да го нарежат, измият и пекат в тавите със зеле и ориз. След това мъжете разфасоват прасето и месото се внася вкъщи. Преди да се приберат се прави „Дачовото мезе“. Това е страхотен деликатес. Приготвя се по следния начин. Накълцва се крехко месо, слагат се подправки, накълцва се дебело черво, увива се в дебела мокра хартия и се заравя в жарта.

Всички мъже си измиват ръцете и ножовете, влизат вкъщи и сядат край отгрупаната софра с лилава туршия и жълто грозде, запазено в шира и хардал. На софрата има мляко с ориз (светлеж) и шише ракия. Гостите - работници започват да се черпят. През това време жените са приготвили осмянката. Сервира се в общи чинии (сахани), като се сипва от трите вида осмянка. Най-накрая завършват с мезето, което е заровено в жарта. След като всички се нахранят, домакинята сипва от трите вида ястия в чинии и носи на съседите.

Кол'дата е приключила, гостите си отиват. Остава много работа за домакините. Още вечерта в големи съдове се слага кървавото месо и сланина да се изкиснат. На другия ден работата започва от избелване на сланината и рязане на мазнината за топене на мас. В големия ператник, който е специално калайдисан, се топи маста. Месото се накълцва със сатър, а по-късно се мели с месомелачка, омесва се с подправки и се оставя на хладно 2-3 дни, като няколко пъти се премесва. Всички кокали с част от месото се осоляват и се редят в каче. (Когато по-късно през зимата се готви с тях, те трябва предварително да се обезсолят 2-3 дни, като водата се сменя няколко пъти.) Сланината също се осолява и се реди в каче. Маста се стопява и се налива в няколко тенекии. Пръжките (джумерките) се слагат в някакъв съд и се заливат с мас. Те се използват за правене на месеници

(масленици, тутманик) или се готвят с кисело зеле.

С отлежалото смляно месо се пълнят старецът, бабичката и гайдичката. Червата също се пълнят и се прави луканка (маденца). Тя се намята на дървен прът и се слага да съхне на проветриво място. За старците тати беше направил специални дървени поставки, които отгоре се връзват и закачват също на хладно и проветриво място. През ден тати вземаше едно лимонадено шише и на дървена плоскост мерданеше луканките и старците*.

След заколване на прасето всеки ден се ядеше месо. Напролет старецът, бабичката, гайдичката и, ако е останала луканка, се заравят в дървена пепел и през лятото - по време на жътва, от тях се готви старчова каша (бабекова каша). Тя се приготвя като в малко олио се задушава лук, като омекне се добавя брашно, пържи се до златисто, долива се хладка вода и като заври се добавя натрошен бабек (старец). Накрая на кашата се добавя джоджен.

* болгур – счувано или едро смляно жито за варене или ястие

* мерданя луканки– разтривам, сплесквам, притискам, за да излезе въздухът

ПРАЗНИЦИТЕ НА СЕЛО

По мое време празниците започваха от Игнажден, наричан още Пюпювден. На този ден, ако пръв в къщата ни влезе добър човек, то цялата година у нас ще има благоденствие и успех във всичко. Гостенинът вземаше няколко съчки от дръвника, влизаше у дома и казваше: „Пю, пю, пю!“ След това седнаше върху съчките и казваше: „Ква, ква, ква!“ Това се правеше, за да се излюпват много пилци. Тогава се пукаха пуканки и не излизахме навън, за да не ходят пилетата в други дворове.

След това се честваше „сухата Коледа“ (Бъдни вечер). Тогава се приготвиха различни постни ястия (фасул, пълнени чушки и сарми, жито, тиквеник, ошав, чесън, мед, орехи и плодове), месеше се обреден хляб и се правеха мекици. Броят на ястията трябваше да е нечетен. Трапезата трябваше да бъде богата, за да бъде годината с много храна. При разчупване на хляба първото парче се оставяше за Богородица и починалите, после за къщата. След това се раздаваше на членовете на

семейството според възрастта и накрая се оставяше хляб и за животните. След вечерята масата не се прибираще, за да може Бог и починалите да дойдат на вечеря. В огнището се слагаше един голям пън (бъдник), който се оставяше да гори цяла нощ.

На другия ден идваше истинската Коледа (Рождество Христово) с коледарите и коледните песни. Цяла нощ тези песни огласяха селото. Вярваше се, че в коледната нощ - от полунощ до изгрев – се появяват караконджули, вампири, таласъми, а коледните песни имат силата да ги прогонят. Първият ден е Христовден. На втория празнуваха Йоана и Йонко, я третият – Стефановден.

После идва Васильовден (Сурваки). Сурвакарите ходеха по къщите да сурвакат стопаните за здраве и берекет /плодородие/. За трапезата се приготвяха блажни ястия – свинско месо. Правеше се пита с пара и баница, в която се слагат дрян timer клончета (късмети) – наречени за здраве, богатство, късмет, за къщата, за животните и пр. Първия залък от погачата момите и ергените слагаха под възглавницата си, вярвайки, че когото сънуват – за него ще се оженят.

Няма да забравя и Богоявление (Йордановден), когато с прясна кладенчова вода измивах иконите и поливах на нашите да се измият, а те ми даваха пари. Този ритуал се извършваше само от момичета, а сурвакането и коледуването - само от момчета. На Богоявление свещеникът хвърляше кръста в реката. Младите мъже - въпреки студа, се хвърляха и – според поверието, който го извадеше през цялата година биваше честит и здрав. Накрая с китка босилек свещеникът поръсваше хората за здраве.

Следваха Ивановден, Антоновден, Атанасовден. В село се почитаха всички имени дни. Аз винаги съм искала да имам имен ден и ми беше много мъчно, че нямам такъв.

Идваше Трифон Зарезан (Трифоновден). Рано сутринта мама омесваше хляб – (пресна пита или квасник), сваряваше пълнена кокошка с ориз или булгур и я припичаше в тавата на огнището. Слагаше в една торба питата, кокошката и бъклицата с вино, тати я нараваше и с другите мъже от селото отиваше да „зарязва” лозето. Нашият край е винарски и този празник много се почиташе и празнуваше.

След Трифонов ден следваше Тодоров ден, после Благовец, а

след него идваше денят на лазаруването. То беше само за момичета. За Лазаровден всяко момиче трябваше да има нова рокля. Разделяхме се на групи и ходехме по къщите. Пеехме лазарски песни, играехме и пожелавахме на стопаните здраве, щастие и берекет, а те ни даряваха с яйца.

На другия ден празнувахме Цветница (Върбница). Тогава окичвахме с върбови клонки портите за здраве. От този ден - една седмица преди Великден, започваше подготовката за големия празник.

Всяка къща се почитваше основно и варосваше. Завивките се изпираха на реката. За празника във всеки дом се колеше агне и се месеха козунаци, които се изпичаха в пещта, боядисваха се яйца. Три дни край реката се виеше кръшно хоро. Веселяха се млади и стари.

На 6 май празнувахме големия празник Гергьовден. Подготовката за него започваше първо с нанизването на млечка на червен конец, която се връзваше на бакърчето, дете се дои млякото от овцете и кравите.

След това аз замесвах (забърквах) у нас квас, който се използваше като мая за месене на хляб. В ношвите (дървено корито, в което се меси хлябът) се накъсват зелени клонки от плодните дръвчета за плодородие. Мен са ме викали да замесвам квас в семейства, където имат момчета, защото този ритуал се извършва само от малки момичета.

После се коли агнето и вечерта се слага в опалената пещ да се пече цяла нощ. Рано сутринта всички врати се закичват със зелени клонки. На самия празник се прави обреден хляб, от който се раздава на близките, заедно с печено месо и млад (пресен) чесън. Връзват се люлки, на които се люлеят децата и младежите. На този празник се измерва и теглото на всеки.

Идваше Спасовден (Възнесение Господне) – 40 дни след Великден. На този ден хората от моето село ходеха на сбора (събора) в село Голям дол пеша, където ядахме първите череши. Вярваше се, че ако на този ден вали дъжд – годината ще е богата, а реколтата – обилна. На 12 юли моето семейство празнуваше Петровден. Всички чакахме с нетърпение и от рано се приготвяхме, защото баща ми се казваше Петър. (Тогава нямаше обичай да се празнуват рождени дни, а само имени.) Повечето гости идваха направо от вършачката. По това време

се прибираще зърното. Винаги имаше обилна гощавка, заедно с много плодове – ябълки, червенушки и круши петровки. За Петровден се приготвяха петровски хлябове и ябълки, които се освещаваха в църквата и се раздаваха на роднини и съседи за здраве. В чест на светеца се принасяше жертвено животно – обикновено се колеше „петровско пиле”.

На 2 август се честваше Илинден – един от най-обичаните летни празници по време на жътва и вършитба. Между моето село Войниците и Горно Белево имаше голям, ама много голям бряст. Брястът се казваше „Черковен” (сега вече го няма - изсъхнал е). Там - под него се събираха селяните, носеха обредни хлябове и чинии. Правеше се молебен за дъжд и се приготвяха няколко казана с курбан, от който се раздаваше на всички. Празникът завършваше с веселба.

По това време хората започваха подготовката за големия празник Света Богородица на 28 VIII, наречена Голяма Ботородица. За него се запазваше най-голямата диня от бостана и ако узрее по-рано, тя се слагаше в хамбара, заровена в житото да бъде на хладно. На този ден се коли животно и се пече овче месо. Раздава се на близки обреден хляб и месо, заедно с резен диня, като се казва: „Вземи за Света Богородица!” Традиционно на трапезата трябва да има прясна питка, пиле каша, варено жито, царевица, тиква и непременно диня и първото грозде.

Идваше Димитровден (8 XI). Смята се, че от този ден започва зимата. Поговорката казва: „Свети Георги лято носи, а Свети Димитър – зима.” Тогава беше съборът в село Гранит – отивахме и там пеша. От Гранит си купувахме мушмули.

По-нататък следваха Архангелов ден, Андреев ден и още един, последният за годината голям празник - Никулден. На този ден задължително на трапезата се поднасяше риба и то с люспи (шаран), защото голата риба навява асоциации за бедност. Чисти се много внимателно – да не падне на пода люспа, защото поверието е, че ако някой я настъпи – ще се разболее и умре, както и че парите ще избягат от къщата. Костите се събират и изгарят (както на гергьовското агне) и се закопават в земята до някоя овошка. На трапезата имахме и варена царевица.

(Бел. ред. Датите на всички празници са по стар стил)

ЗА ЯБЪЛКИ

Есен е. Гроздоберът е приключил. Виното е сложено в големите бъчви. То трябва да ферментира. Джибрите за огненото пиво (ракия) и те трябва да преврат. Петмезът и рачелът* от тиква и дюли е сложен в големите гърнета (каванози) и прибран в мазата. Ширата, която е подпръстена с изпечена бяла пръст, е изварена и готова за мармалад. Ние имаме само дюли, а мама и баба искат да го направят смесен с ябълки, затова изпратиха мене и Делка Желева в Малко Борисово, по-късно квартал на нашето село, да купим ябълки.

След като пресякохме моста, тръгнахме срещу течението на реката, за да отидем в дядо Гено Желязков - братовчед на тати и брат на Делкиния дядо Русен. Дядо Гено имаше голяма овощна градина. Не зная защо я наричаха „Гермите”. Той ни набра ябълки. Платихме и тръгнахме обратно. Беше късен следобед. Гледаме - на поляната край реката - опънати две цигански шатри. Малко ни стана страшно, но трябваше да преминем. Изведнъж от едната шатра излезе циганка на средна възраст и се развика „Какво носите?” Ние казахме, тогава тя взе да ни гони и вика „Дайте ги на мене!” Много се уплашихме и започнахме да бягаме, тя след нас, но тъй като беше по-възрастна, бързо се измори и се отказа от преследването. Ние също се изморихме, но успяхме да занесем ябълките вкъщи. Мама и баба ги смляха и вечерта до късно правиха мармалада.

Тези сладки неща - петмез, рачел и мармалад се правеха вечер на запален газов фенер, за да се пази сладкото и хората, които го приготвят, от мухи и оси. Това бяха разкошни вкусотиини.

* петмез – сгъстен сироп от плодове с високо съдържание на захар – грозде, диня, захарно цвекло, захарна тръстика, тиква, черница и др.

ВУЙЧО НАНЬО

Лято е. Ние - децата, играем пред общината в центъра на селото. Нашата къща беше на 500 м. от общината. Изведнъж някой каза: „Вижте, идва полиция!“ Спряхме играта и се загледахме в конвоя. Най-напред вървеше вуйчо Наньо, брат на майка ми Рада Митрова, който живееше в Горно Белево. Беше с вързани отзад ръце, разгърден (може би са го дърпали) и с попукани устни. След него вървяха въоръжени полицаи на коне. Водеха го на разпит в централната община в Малко Борисово. Аз останах изумена! Тези очи – очите на вуйчо, които видях в този момент, не мога да забравя!

Вуйчо Наньо има трима синове. Вторият по ред - Димитър Нанев отива в Пловдив да учи занаят. Там се включва в дейността на нелегалния РМС (Работнически младежки съюз). При един провал Димитър става партизанин в отряд „Антон Иванов“ и загива геройски на 19-годишна възраст. Погребан е в братската могила в град Батак, където са костите на партизаните - Антонивановци. В негова памет в центъра на Горно Белево - на площада до общинската сграда, е издигнат бюст-паметник.

От вуйчо съм чула, че заедно с учиная (вуйна) са ходили в Батак да разпознаят костите. Бати Митьо имал поставен златен зъб, което помогнало за разпознаването.

Най-големият син на вуйчо Наньо – Саво Нанев – също членуваше в РМС и също стана партизанин. Той е бил повече от година и половина в балкана в Средногорската бригада с командир Тошо Атанасов – Тимошкин.

Братовчед ми Саво ми е разказвал за един случай, когато били обградени от полицията - гладни и жадни. В раниците им имало само брашно, а край тях имало локвичка вода. Те вземат в лъжицата малко брашно, водичка от гьолчето и гълтат. Така залъгвали глада си, докато чакали да се изтегли жандармерията.

Ето за това вуйчо е бил разкарван и тормозен - че е отгледал трима достойни синове.

ПЧЕЛАТА

Когато бях малка, много често вземаха баща ми запас. Така беше и през месец август на 1943 година. Един ден мама впрегна коня в каруцата и отидохме на гости при баба и леля Гана в Горно Белево. Те наскоро бяха обрала царевицата и цяла каруца мамули беше струпана пред стълбите, така че бяхме добре дошли помощници.

Присъединихме се към тях и започнахме да белим мамулите. Край нас летяха много пчели, защото пред къщата имаше два кошера. Една от пчелите ме хареса и ме ужили по главата. Баба извади жилото от засегнатото място и го натри с чесън.

Вечерта се прибрахме у дома. Бях изморена и си легнах рано. Заспах бързо, въпреки, че ме сърбеше ужиленото място. Спомням си, че на сутринта мама и кака ме будят, а аз не мога да си отворя очите. Чувам как кака казва на мама: “Не се виждат очите й, главата е много подута.” Успях леко да си отворя очите и се подготвих за отиване на нивата.

Когато пристигнахме, мама разпрегна коня от каруцата и го впрегна в плуга. През целия ден тя ора нивата, която бяхме взели под аренда от кръстник Петко. Аз лежах на сянка под каруцата и си правех компреси със студена вода от бъкела*

Привечер тръгнахме да се прибираме, но преди да излезем на централното шосе ни спря полиция. Зачудихме се какво става. Видяхме, че по пътя се движи цял керван от каруци, охраняван от полиция. Оказа се, че тези хора са от село Чехларе. Полицаяте бяха интернирали всички, които имат роднини партизани или са партизански ятаци**. Тогава за първи път чухме тази дума.

Следващите няколко дни ходех с подута глава и така всичко се размина. Но и до днес съм алергична към ухапването на всякакви насекоми.

* бъкел – голям дървен съд за разнасяне на вода, с чучурки от двете страни, които едновременно са и дръжки

** ятак – помагач, снабдител, укривател на участници в нелегални борби

АТЕЛИЕ ПОД ОРЕХА

Братовчед ми Костадин (Динко) е завършил училище в град Варна. Беше в пансион за деца на военноинвалиди. Завърна се вкъщи с професия „шивач”. Цялото им семейство живееше в една стая, в която имаше едно легло, сложено край прозореца. На него спяха чичо и чина. Вечер постилаха на земята върху хасъра козьяк, на който спяха двамата ми братовчеди и кака Стоянка (голямата кака). Много пъти и аз съм спала при тях на този козьяк. Отгоре се покривахме с груба вълнена черга.

Въпреки че пространството беше много ограничено, сложиха една много голяма маса, за да може да се крои на нея и братовчед ми започна да шие на бабината шевна машина, марка „Сингер”. При него дойде един младеж от селото на име Таньо Желев да учи занаят. Те двамата работеха добре и имаха доста клиенти.

През лятото, когато в къщи станеше горещо, бати изнасяше шевната машина под ореха. Кроеше панталоните вкъщи и излизаше на хладно под ореха да шие. Готовата продукция закачваше на ореха.

Следобед, когато сметнеше, че е наближил края на работното време, той ме изпращаше в читалището да видя колко е часът, понеже никой в махалата нямаше часовник. Аз не познавах часовете. Когато отивах при часовника, гледах на коя цифра е голямата стрелка и на коя малката. Бързах да се върна вкъщи и да му кажа разположението на стрелките. Бати ми благодареше и казваше: “Злате, на панаира батко ще ти купи кипюк халва*.” Тази халва много пъти ми бе обещавана, но така и не я опитах. Дори не съм сигурна дали съществува такава.

За да не губи от работното време, бати често ми казваше: “Злате, донеси вода от кладенеца, запали огъня, стопли водата”. Когато водата се стоплеше, той изнасяше дървеното корито, навеждаше се над него и аз му миех главата. Главата му миеше и сестра ми (малката кака), както и братовчедка ми (голямата кака). След измиването той си мажеше косата с брилянтин, както беше модерно тогава. При-

вечер машината се прибираше въщи, а също и ушитите панталони, ако не са дошли собствениците да си ги приберат. Започваше отдихът след натоварения ден.

* кипюк халва - всъщност това е копук халва – турска нуга халва

БЛОКАДА

Това се случи по време на празника на Богородица на 28 август 1944 година.

По традиция този християнски празник се честваше много тържествено. Всяко семейство се приготвяше отрано. Всичко трябваше да бъде почистено и да се подготви специална трапеза.

От печеното овнешко месо и обредния хляб се раздаваше на близките. На мен, като най-малка в семейството, давах подноса с приготвената за раздаване храна. Когато подавах на някого хляба с месо, диня и грозде, аз казвах: “Вземете за Света Богородица”, а те ми отговаряха: “Напред да ти е Света Богородица”. Както на всеки празник, така и тогава, следобед имаше хоро.

Вечерта, изморени от празника, всички спяхме дълбоко. Събудиха ни силни гърмежи, които се чуваха съвсем близо до нас. Изстрелите не стихаха и баща ни ни нареди да налягаме край стената, да не би да ни засегне някой рикоширал куршум. След затихване на стрелбата се питахме какво е станало, но баща ми и чичо не ни казаха веднага, че братовчед ми не се е прибрал вечерта.

Рано сутринта видяхме, че къщата е обградена с войници и няколко картечници са насочени към нас. Изкараха ни всички навън и започнаха обиск у нас и в чичови. Разбрахме, че търсят бати Динко (Костадин Христов). Аз бях заедно с мама и тати отвън. Бях се облегнала на наредените тараби пред къщи. Толкова се страхувах и натисках в тях, че ги съборих.

Извикаха сестра ми - като по-голяма, да върви пред офицера, а той я следваше с насочен пистолет. Когато влезли в тъмната къща (така наричахме вътрешната стая), офицерът наредил на кака да

отвори сандъка, а тя смело му отговорила: “Братовчед ми е дълъг и не може да се скрие тука!” Един офицер с превързана ръка казал на чина: “Кажки къде е синът ти и ние ще го пуснем! Ей такива като него ме раниха в ръката.”

Разбрахме от възрастните че бати Динко и Слави Шонев били отишли на среща с партизаните в една засята с памук нива в местността “Кара топрак”. Полицията ги нападнала и нямало как да се върнат повече в село - и те станали партизани.

След 9 септември 1944 година в нашата компания беше дошъл Таньо Мичев, партизанин от село Голям дол. Той е бил в същия отряд, в който отидоха бати и Слави. Та той ни разказа подробности от нощта на блокадата: “Бяхме се разположили в памучната нива, когато дойдоха Динко и Слави. Тъкмо ядохме пържени питки без сол, защото няхахме такава и изведнъж започнаха да ни обстрелват. Ние тръгнахме да се изтегляме пълзешком към гората, но преди това закачихме ученическия шинел на Стефан “Чайката” на близката круша. Това заблудило преследвачите, които го надупчили с десетки куршуми.

Тези партизани посрещнахме на 9 септември 1944 година на края на селото, от към Горно Белево. Там беше направена арка. Партизаните дойдоха с автобус. Отгоре на автобуса, където някога се товареше багажа, бяха насядали няколко души от тях, а най-отпред беше братовчед ми Динко с лека картучница. След размяната на приветствия от двете страни посрещачите подариха на партизаните чугунено бакърче с жълти дюли и надупчения от куршумите шинел на Стефан Минев – Чайката. Това беши онзи шинел, който те бяха оставили в нивата на 28 август 1944 г., когато явката им е била предадена и фашистите ги обстрелваха в местността „Кара топрак”.

Спомням си много добре и завръщането на политзатворниците. Те пристигнаха с каруци и цялото село се беше събрало на площада да ги посрещне. По-активните жени бяха ушили червено знаме. Всички се бяха скупчили около политзатворниците, когато изведнъж от кметството излезе Стефан Василев, роден през 1930 г., с червеното знаме със сърп и чук, а на гърдите - кръстосани две червени ленти, на които пишеше

„Свобода или смърт”. Ние, момичетата, малко завиждахме на Стефан, че е със знамето. Имаше речи от двете страни, но толкова се вълнувах тогава, че не помня какво се е говорило.

Друг незабравим спомен от това време е падането на Берлин и Денят на победата 9 май 1945 година. Не помня повода, но край реката, на поляната откъм Малко Борисово се виеше хоро. Посред веселбата се чу голяма стрелба. Някой дотича и каза, че войната свършила. Фашистите са победени. В този момент пред нас застана Слави Шонев, който беше станал партизанин заедно с бати Костадин. Каза, че къщи има граната (лимонка) и отива да я гръмне за победата. Ние – няколко момичета, се развикахме: „Бати Слави, нека дойдем с теб да видим как гръми бомба!”

Отидохме заедно у тях. Влязахме в градината – добре обработена, без нито една тревичка, а той изнесе от къщи една кошница, пълна с вретена и масури*. Бръкна вътре, разрови и извади от дъното лимонката. Брои малко и я хвърли. Чу се силен гръм, вдигна се облак прах и на мястото остана малка яма. И до днес не мога да си обясня с кой акъл този партизанин си е позволил да остави гранатата в кошницата. Можеше да стане голяма беля!

*масур – тръбичка от стебло на кухо растение за навиване на прежда и навитите нишки (конци) върху ная

СВАТЪАРСКИ СПОМЕНИ

Научихме, че бати Митьо (Димитър Тонев) се е сгодил и получихме калеска (покана) за сватбата. На определената дата семейството ни замина за Горно Белево. Настанихме се при баба Велика, майка на майка ми.

Надвечер в събота се извърши ритуалът “бръснала” („бръснене”). На двора се постила хасър, а върху него се поставя висок стол, на който сяда младоженецът. Селският бръснар симво-

лично го обръсва. През цялото време духовата музика свири и гостите вият кръшна ръченица около тях. След приключване на бръсненето, младият мъж също заиграва. И така веселието и гощавката продължават до късно през нощта.

Прибрахме се да спим при баба Велика, която живееше в съседния двор. В една голяма стая на втория етаж на къщата тя постла козак, а ние се наредихме като сардели на него.

На сутринта гостите се събраха в къщата на младоженеца. Всички тръгнахме за булката, която бе от същото село. Кака беше много щастлива, защото беше шаферка. И двете бяхме променени с нови рокли от плат „дефтин“.

Според ритуала булката се извежда от бащината къща. Качва се на една кола (каруца) и гостите започват да я даряват. След приключване на даряването, на същата кола се натоварва чеизът на булката и сватбеното шествие тръгва към черквата. След венчавката се отива в дома на младоженците. Там веселбата продължава до късно вечерта с музика, танци и богата гощавка.

Рано сутринта булката налива прясна вода от кладенеца и полива на близките да се измият, а те ѝ дават пари, за което тя целува ръка. В същото време духовата музика отново засвирва ръченица. Гостите се черпят с „блага ракия“. На дълъг прът се слага калпакът на свекъра, на друг - кърпата на свекървата, напояват се с газ и се запалват. Гостите играят заедно с факлите.

Спомням си добре годежа и сватбата на кака Стоянка (Стоянка Златанова - Тяна). За годежа цялата фамилия отидохме у леля Пена, сестрата на баща ми. Всички гости се настаниха на определените им места, а ние - децата, обикаляхме из цялата къща. (Тогава къщата, която стои и до днес, ми се виждаше много голяма).

В горната стая, която е към улицата, дойдоха годежарите. Сложиха на масата „нишана“ (така се казва това, което носят годежарите). Всички любопитстваха да разберат какво е съдържанието на нишана. Извикаха момата и започнаха да разопаковат. Вътре имаше лилав копринен плат за блуза, златна пара, шепа житени зърна за плодородие, две копчета (мъжко и женско) за здрав съюз и някои други неща, които вече не помня. Момата прие нишана и веселието започна с пиене,

ядене и музика. Същата вечер се определи и датата на сватбата.

Когато дойде времето за сватбата, леля омеси погача, наля кана с вино, даде я на мен, а на Иванка погачата. С тях трябваше да obi-колим три пъти пешта. При всяка среща аз казвах: “Добър ден, Тяно!”, а Иванка отговаряше: “Добър ден, Миньо!”.

В деня на сватбата бяха спазени всички традиции. Булката стоеше скрита, а младоженецът трябваше да настъпи керемидата пред вратата. Преди ергенът да влезе в къщата, музиката засвири ръченица. Младоженецът даде подаръци на тъщата и бабата. Като влизаше в стаята при булката, тя бе забулена. После захраниха младоженците със сладка баница и мед. След това шаферът ги изведе от къщи, а музиката засвири песента: “Ела се вие, превива, мома се с рода прощава”.

През това време трапезата вече бе сложена и веселието продължи.

По някое време момата се качи на колата, а до нея застана един викач. Той започна да извиква сватбарите по женска линия. На всички булката даряваше по нещо, те от своя страна ѝ даваха различни подаръци и пари, а тя им целуваше ръка. След връчването на даровете, чеизът на булката бе натоварен на колата и тя тръгна към църквата.

По време на даряването ние с Иванка закичвахме всички гости с чимшир, потопен във варак (златен бронз), за което и ние получавахме пари.

СВИДЕТЕЛ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО

В моето село някога имаше три кръчми (две в Малко Борисово и една във Войниците). Двете села, както вече споменах, бяха свързани с мост над реката. По-късно, през 1956 г., те се обединиха в едно.

Както и във всички други села, и в моето всички не просто се познаваха, а се знаеше всичко за всеки. Чувах как възрастните в семейството говореха, че Желязко - собственик на едната кръчма в

Малко Борисово, е оставил жена си – кака Донка. Тя се прибрала при майка си заедно със сина им Иван. А Желязко си довел жена от Пловдив (Гина), която свирела на дайре и била „гювендия“*. По начина, по който говореха възрастните, разбрах, че тази дума означава нещо лошо. Нали от децата нищо не можеше да се скрие – те бяха свидетели на всичко и вкъщи, и в селото.

Това, за което искам да разкажа, се случи много отдавна, преди 1944 г.

Бях на 7-8 години. В центъра на моето село, близо до нас, има сватба. Големият син Сандьо от богатото семейство Фучкови се жени за хубавата мома Тонка Мисова. Минали са всички ритуали: венчавка, даряване на гостите и пр. Поканените гости са наредени край отрупаните с храна маси. Хорото се вие на няколко реда – редуват се всички да водят хорото.

Изведнъж някой казва, че Желязко и Гина минават. Музиката спря да свири и всички излязоха на улицата. Къщата на сватбарското семейство е до самата главна улица (шосето). Ние, децата - за да не изпуснем нищо, се качихме на големи купчини чакъл, натрупани от източната страна на шосето (тогава чакълът се произвеждаше ръчно, като големите камъни се натрошаваха с голям чук). Кръчмарят и новата му съпруга вървяха гордо изправени, хванати под ръка. Заговори се с някой от сватбарите и стана ясно, че отиват на гости в Йонко Димитров, който беше служител в общината. (Същият беше убит без съд на 9 септември 1944 г.)

Кака Донка, бившата съпруга на Желязко, също беше на сватбата. Беше облечена много добре, носеше праметната на лявата си ръка манто. Тя се приближи до Желязко и Гина и им честити, че са се оженили. Двойката продължи пътя си. Сватбарите продължиха веселбата, а ние, децата - играта.

След няколко часа пак всички тичат към шосето – връщат се Желязко и Гина. Хората се редят в шпалир от двете им страни. Ние, малките, пак сме на чакъла, да не изпуснем нещо. Двамата вървят прегърнати и гордо изправени. Изведнъж бившата съпруга се затича след тях, извади от ръкава на мантилото пистолет и стреля няколко пъти. Оказа се, че и Желязко е въоръжен – той отвърна на стрелбата. Куршумите свистят край сеирджиите. За щастие, никой не беше ранен. Желязко падна близо до нас. Ние - децата го чухме да

казва: ”Твоятта мама!”

Този инцидент опорочи сватбата. След стрелбата така Донка се предала в общината. Осъдиха я и лежа в затвора повече от година, защото Желязко почина от раните си.

Минаха години. Спомням си, че мама тъчеше платно на стана, когато дойде така Донка. Тя чувстваше майка ми много близка, защото по линия на рода в Горно Белево имали родство. Аз си играех край двете жени и чух как така Донка, връщайки се в спомените си, казва на мама: „Како Радке, аз сбърках като го убих! Оставих си детето без баща, а той го обичаше! Когато живях с него, той се разболя. Лежи и гледа в една точка на тавана. Казва ми: „Донке, аз съм болен от туберкулоза, иди при майка си - да се запазите ти и детето от заразяване!” Съжалявам! Той щеше да поживее с оная, но пак щеше да се върне при мене!”

Дълги години този спомен не можеше да се изтрие от детското ми съзнание.

*гювендия – жена с леко поведение, курва

НА ТЪРЖЕСТВО НА ВРЪХ “ДЕРМЕНКА”

На едно организационно събрание на ремсовата организация се взе решение 22 души да отидат на тържеството на връх „Дерменка”- по случай годишнината от партизанските боеве и убийството на 15 души партизани.

В групата бях включена и аз. Бях най-малката.

Тръгнахме от нашето село Братя Даскалови пеша през селата Малък дол, Марково, Медово и последно - Чехларе. Пътят беше доста - 17 км.

Пристигнахме в Чехларе и отидохме в клуба на ремсовата

организация. Беше привечер. По едно време се чу звън на чанове. Излязохме навън и видяхме как от Балкана слизат стада кози. Гледката беше много красива. По това време в моето село не се отглеждаха кози.

За ношуване ни разпределиха по къщите в селото. Братовчедка ми Стоянка, Недка Тодорова и аз бяхме в една къща, в една стая. Семейството беше много мило с нас. На другия ден с каруци ни закараха до върха. Имаше направена трибуна. Произнесоха се доста речи. Помня само Цола Драгойчева. Другите съм ги забравила. Ходихме да разгледаме партизанските землянки (изкопани в земята убежища). Беше много стръмно и слязохме с по две тояги (използвахме ги като бастуни). Там имаше безброй казани, в които се вареше курбан, от който ядохме и ние.

Доиде време да се връщаме обратно. Някой предложи да минем през село Славянин, откъдето пътят бил по-кратък.

Тръгнахме пак пеша. Спуснахме се по Балкана и слязохме в Славянин. Бяхме жадни и търсехме вода за пиене. Местните хора ни казаха, че в долния край на селото имало кладенец. Стигнахме там, пихме вода и продължихме към Марково и Малък дол. Когато минавахме през Малък дол, Йовчо Стефанов – по-късно съпруг на братовчедка ми Иванка, каза: „Дзано (така ме наричаше той), хайде да се хванем за ръце и да бягаме, а другите ще викат: „Пристана, пристана!” Ние започнахме да бягаме, другите викат след нас и така направихме сеир на хората в селото.

Когато се върнахме, в село имаше сватба. Женеше се Христо Ботев за Анка от село Горно Белево. Ние, цялата група, се хванахме на хорото, затова и никой не ни повярва, че сме отишли пеша предния ден до „Дерменка” и сега се връщаме пак пеша. Ходенето пеша го нямахме за нищо.

Младост, че пак младост!

НАВОДНЕНИЕТО

В края на август 1951 г. съпругът ми Таньо Колев Танев отиде на курс в Окръжно управление на МВР в Стара Загора. По това време той работеше в МВР – Чирпан.

Аз бях с малко дете на 9 месеца и за да не стоя сама, решихме да отида в село при родителите ми. Тръгнах да си купя билет за автобуса. На улицата срещнах шофьора на ТКЗС, който е наш съсед. Той ми предложи, ако не намеря билет, да ме закара до село с камиона. Оказа се, че билети има и аз си купих.

Тръгнахме за село. Беше 24 август. Бях свикнала да пътувам. Автобусната спирка беше близо до нас и не ме затрудни това, че бях с деветмесечно дете на ръце и чанта с багаж.

По-късно след нас тръгна и камионът за село. Като стигнал местността „Върбичките”, шофьорът видял, че пътят е наводнен и не може да се мине. Хората от камиона се прибрали по обиколен път. Така че аз извадих късмет, че се прибрах с автобуса.

Вкъщи мама ме чакаше, сложила паралията. (Това е кръгла маса за хранене с ниски крачета. Тези, които се хранят на паралията, трябва да са седнали на ниски столчета, или на пода.) На паралията имаше нарязана диня, хляб и катък. Катъкът е вкусотия, която се прави от овче мляко през август, когато млякото е гъсто. Вари се на водна баня и като изстине се посолява и се бърка по няколко пъти на ден. Става готов за ядене след 3-4 дни.

Мама каза: „Хайде, идвайте да вечеряте!” В това време дойде чичо ми Христо, брат на баща ми и каза, че реката е излязла от коритото и е наводнила много къщи. Аз оставих детето на майка ми и отидохме с чичо до читалището. Водата беше заляла училищния двор, течеше по шосето и завиваше по една улица надолу към реката. Носеше бурета, дъски, няколко прасета и дръвник (наредени дърва за огрев).

Стояхме с чичо доста време, наблюдавайки тревожно реката. Като се уверихме, че водата няма да дойде до нашите къщи (ние сме нависоко), се прибрахме. Хич не ни беше до ядене. Чудехме се дали нашите близки от Горно Белево са засегнати от бедствието, а и баща

ми не беше се прибрал. Той си дойде късно и каза, че са спасили семейството на Иван Стойчоилиев – майка с две деца. Няколко души мъже се завързали с въже и така по него стигнали до къщата, та спасили жената с децата.

Легнахме си неспокойни, угрижени за нашите роднини от съседното село по течението на реката.

На другия ден пак оставих детето на мама и заедно с чина ми Бона отидохме да видим какво е станало. Гледката беше потресаваща! Мостът беше скъсан. По пясъка бяха съборени многогодишни тополи и върби, но реката се беше прибрала в коритото.

Когато се върнахме мама каза, че къщите на някои наши родственици са разрушени. Първи братовчеди на майка ми са сред удавените – Иван Неделчев и съпругата му. Други близки реката ги е влякла до някъде, но успели да се спасят. Учителят Тройо Троев и съпругата му Недялка се хванали за една черница и така се спасили.

Къщата на леля ми Гана била частично залята с тиня, но се бе запазила. Домът на братовчед ми Димитър Троев, обаче, беше силно повреден, защото беше изцяло наводнен, затова той започна строеж на нова къща.

В същия ден се обади братът на съпруга ми Илия Танев, който каза, че Таньо е в болница и трябва на следващия ден да бъдем в Стара Загора. Тогава, през 1951 г., за пръв път дойдох в този град.

Отидох в МВР и попитах за Таньо. Дойде колегата му Пеньо Дянков, заведе ме у тях и каза първо да си почина, а след това ще ме заведе в болницата. Оказа се, че Таньо е получил перфорация на язвата и ще остане там 10 дни. Много беше отслабнал.

След свиждането трябваше да се прибера в село, защото бях оставила дете - кърмаче. Като отидох за автобусен билет разбрах, че временно линията била закрыта, защото мостът при село Ракитница се е съборил от наводнението. Вървах по улиците и нито виждах, нито чувах нещо от притеснение. Изведнъж пред мен застана Минка Симеонова - партизанка, която често е преспивала у дома на село. Работеше в женското дружество. Тя ме заведе у тях, нагости ме и ношувах при нея.

На другия ден отидохме заедно за билет. За щастие - имаше автобус. Линията била възстановена. Детето не беше гладувало - мама го хранила с кисело мляко. От стреса, обаче, кърмата ми секна.

Когато Таньо си дойде в село, толкова беше слаб, че нямаше

сили да изкачи малкото стъпала до втория етаж. За 10 дни беше отслабнал със 17 килограма. Трябваше да спазва строга диета. Затова 40 дни се хранеше само с бульони и ошав (компот от различни сушени плодове – сливи, ябълки, круши, кайсии и др.), но само сока. Тогава не се продаваше нищо по магазините. Постепенно се захрани с печени картофи с малко масло и така 40 дни. Трябваше да яде бял хляб, но такъв не продаваха, затова си месех вкъщи. Готвех с шарлан (студено пресовано нерафинирано слънчогледово олио), като нищо не пържих и така до възстановяването на съпруга ми.

По същото време Таньо ходеше на работа с униформа. Наложих да я преправи, защото му беше много широка.

БОЛЕН ОТ ТЪЦ

На 1 февруари 1953 г. постъпих на работа в Околийското управление на МВР. Там работеше и Таньо. Детето беше на две години, заведохме го в село да го гледат. През лятото баща ми започнал да кашля и отишъл на лекар в града да го прегледат. Докторът му казал, че има каверна на белия дроб колкото стара монета от 2 лева (27 мм. диаметър). Баща ми споделил, че внучето е при тях и спи на леглото помежду им. Тогава докторът казал, че сигурно и детето е заразено. Препоръчал на баща ми болнично лечение. Казал му, че всички ние трябва да си направим изследвания.

Взехме мама и детето и тръгнахме по лекари. Майка ми беше здрава, Таньо и детето също. Но на мен ми зачертаха и двата дроба със син молив. Докато излезе снимката, аз живях един месец с мисълта, че съм болна от „жълтата гостенка“. Детето заведохме в село Найденово.

Аз трябваше да ям силна храна и то по пет пъти на ден. Допълнително ми бяха включени мед и черен дроб. След един месец разбрах, че съм добре и заряхах яденето.

Баща ми постъпи на лечение в гръдно отделение. Редовно ходехме на свиждане и лекарите се чудеха как при тази голяма каверна няма бацили?! Казваха още, че единственото лечение за него е да му вкарват въздух, което било доста болезнено. Ние се съгласихме,

защото им вярвахме. Баща ми престоя в болницата 6 месеца. През това време на мама, на Таньо и на мене от болницата ни даваха да пием профилактично противотуберкулозни лекарства. Хората от село започнали да избягват срещи с майка ми. На нивата тя сядала отделно да се храни.

По наше настояване от болницата изпратиха баща ми в Искрец за операция. Тогава той беше млад, на 46 години. Когато му направили подробни изследвания, установили, че няма туберкулоза! Казали му, че за това, дето са му вкарвали въздух, можел да съди лекарите от Чирпан, че са го осакатили. Обяснили му, че всъщност има абсцес на белия дроб и го насочили към „Александровска болница” в София. Когато отишъл там, лекарите му казали да отиде в Южна България - там да го лекуват.

По това време семейството на сестра ми живееше в София. Баща ми - като млад и културен човек решил, че не бива да отива у тях, за да не предаде някаква зараза. Потърсил съдействие в Министерството на народното здраве. От там се обадили в болницата и веднага го приели за лечение. Започнали с пеницилинови наливки на абсцеса. След няколко дни той написал писмо на кака и те отишли на свиждане при него. За един месец го излекуваха. Като се завърна в село му дадоха по-лека работа – „полски пазач”.

Минаха години. Баща ми беше в добро здраве. През 1979 г., обаче, започна да кашля и да вдига температура. Казали му, че развива бронхопневмония. Приеха го в болницата, но в отделение „ТБЦ”. Много пъти го изследваха за бацили, но все нямаше. Обясних на главния лекар, че е имал само абсцес на дробовете. Той, обаче, държеше на своето: „Бай Петър е болен от ТБЦ!”

Последните няколко дни аз гледах баща си в болницата. Тогава д-р Шивачев ми каза, че са направили грешка в диагнозата (а му даваха по една шепа лекарства за ТБЦ). Той, казва, е болен от рак. Материята се разлага и затова се чувства миризма. След аутопсията установили, че ракът се е развил вследствие абсцеса.

Баща ми почина на 9 август 1979 година.

*ТБЦ – туберкулоза („жълтата гостенка”)

ПРИКЛЮЧЕНИЕ В СЕЛО НАЙДЕНОВО

През 1953 г., когато баща ми постъпи на лечение в болницата в Чирпан, ние с Таньо, както вече споменах, заведохме Кольо да го гледат в Найденово при свекърва ми и двете сестри на Таньо. Те се грижеха много добре за него. Той нямаше още три годинки.

Найденово е китно балканско селце. През центъра минава река, която през лятото е почти суха. За да преминеш от единия квартал в другия, трябва да пресечеш реката. В коритото ѝ са наредени големи камъни, по които се стъпва, за да не се намокриш в плитката вода. Над реката, където коритото е по-тясно, има поставена една греда, по която минават хората. Тя свързва двата бряга. Тогава още не беше построен мост - това стана в по-късни години.

След две седмици, отидох да видя детето. Много мъчно ми стана, че то почти ме беше забравило. Аз го викам при мен, а то отива при лелите си.

Пристигнах в събота, а в неделя трябваше да се върна в Чирпан. Заваля проливен дъжд. Братът на Таньо каза, че ръководители от Чирпан ще провеждат събрание в село и аз ще мога да си отида с тях, защото няма друг транспорт. В неделя тръгнахме към колата, която се намираше в другия квартал на селото и щеше да mine по друг маршрут – през Синдиклийската река, която е проходима.

Оказа се, обаче, че дъждът в Балкана е бил по-силен и реката е придошла. Отиваме при гредата, но как да минем по нея, когато отдолу бушува водата? Молих Илия да се хванем за ръце и да прегазим, но той каза, че реката е много буйна и може да ни повлече. Той премина по гредата, след това се върна, хвана ме за ръка и преведе и мен.

Когато отидохме на уреченото място, събранието вече било свършило и колата заминала. Трябваше да се върнем обратно, но как да преминем отново по гредата!? Много се страхувах, плачех и молих Илия - ако имат някои близки в този квартал да отидем да преспим. Той каза, че няма такива. С голям страх и много уговорки минахме пак по гредата. Прибрахме се вкъщи. За мен беше добре, че ще бъда още една нощ с детето си, но мислех за работата.

На другия ден малкият брат на Таньо - Минчо, който беше на

15 години, щеше да ме води до Братя Даскалови, откъдето имаше транспорт за Чирпан. Тръгнахме пеша по някакъв черен път, на места минавахме и през ниви. В един момент чувствам, че краката ми потъват. Уплаших се много и викам Минчо на помощ. Измъкнахме се от калта и тръгнахме по течението на реката през селата Голям дол и Малък дол и излязохме на горния край на нашето село. В този момент пред мен спря камион на „Винпром” – Чирпан. Шофьорът му Ганчо, познат ми от времето, когато работех там, ми казва: „Златке, къде си ходила и защо си толкова кална?” Аз го помолих да спре камиона на центъра и да ме изчака да отида до вкъщи да се измия. Като се върна ще му обясня всичко.

Сякаш Бог ми бе изпратил Ганчо! Измих се, отидох, качих се в камиона и тръгнахме за Чирпан. Там пристигнахме около 14 ч. Питаха ме защо съм закъсняла и аз им разказах за патилата си.

НА ПОЧИВКА В КУРОРТА ВЪРШЕЦ

През 1953 година заедно със съпруга ми работехме в Околийското управление на МВР. Аз бях назначена като паспортистка за една година, а той работеше в друг отдел. Дойде лято - време за почивка. Дадоха ни 20-дневна семейна карта за град Вършец. Аз няхах трудов стаж и имах право само на 14 дни отпуск. Началникът предложи Таньо да замине с детето, а на мен ще разреши отпуск след 6 дни да ги последвам.

Заповедта е издадена и тя не се обсъжда. В събота Таньо замина заедно с детето за София. Отседнали при сестра ми. В неделя, след като си починали, отишли в Зоологическата градина. После Кольо ми разказваше, че мечката му казала: ”Ще те изям, защото не ядеш?” (Той беше много злояд.) В понеделник тръгнаха за Враца, а оттам за Вършец. Още с пристигането, обаче, Таньо получава бъбречна криза и го закарват в болницата във Враца. Детето оставят на един младеж, който също бил там на почивка.

Аз в понеделник отидох на работа и вечерта помолих Славка Нунева да дойде да спи у нас. Ние с нея бяхме работили заедно във „Винпром”, сега пак работехме заедно, а и съпрузите ни работеха в един отдел. Отидохме заедно вкъщи и след дълги приказки сме

заспали.

Някъде около 12 ч. се чу силно чукане. Отворих вратата и виждам Нуньо - колега на Таньо. „Златке, - казва ми - от Вършец се обадиха, че някой бил болен, но не разбрахме дали е Таньо или детето? Връзката беше лоша. Събирай си багажа и ела в управлението! Началникът ще ти даде пари и ще ти разреши отпуск. Трябва веднага да заминеш!”

Приготвих набързо багажа. Отидохме със Славка при началника, той ми даде пари и ми пожела приятна почивка. Славка ме изпрати до влака. Той беше в 2 ч. през нощта.

Качих се аз на влака, настаних се в купето и непрекъснато си мислех за болния – независимо кой е – детето или мъжът ми. От притеснение чак ме заболя стомахът и получих разстройство, та няколко пъти ходих до тоалетната.

Пристигнах рано сутринта на гара София. За първи път идвах в столицата. Не знаех с какво се ходи до какини. Имах само адреса. Гледам - пред гарата спрени много файтони. Отидох при един файтонджия, дадох му адреса и срещу 25 лв. човекът ме закара. Какини живееха в кооперация „Света Неделя” до бившия ЦК на БКП на ул. „Московска”. Позвъних, излезе сестра ми и много се изненада, а аз се разплаках. Тогава нямаше телефони - нито домашни, нито мобилни, за да я предупредя, че пристигам.

На другия ден бати ме заведе на гарата и ме качи на влака за Враца. Пътувахме заедно с една жена от Ямбол. Пристигнахме в града. От гарата отидохме на автогарата, за да вземем автобуса за Вършец. Оказа се, че последният е заминал и рейс ще има чак на другия ден сутринта. Аз отидох в пощата, която беше наблизко и се свързах с почивната станция. От там ми казаха, че Таньо е в болницата във Враца.

Помолих някой да ме упъти и един младеж изяви желание да ме придружи. Оставих багажа на жената от Ямбол и тръгнахме. Докато вървяхме, младият мъж каза, че и на него му се е случвало да има болен от семейството. Стигнахме до болницата и младежът се обади на една медицинска сестра, която дойде и ме заведе при Таньо. Попита ме откъде познавам този „гамен”, а аз казах, че от автогарата. На връщане младежът каза, че с медицинската сестра са били гаджета.

С жената от Ямбол отидохме в хотел и спяхме в една стая, но

сега даже не си спомням името ѝ. На другия ден отидохме на автогарата и оттам - във Вършец. Пристигнахме около обяд. Управителят ми даде ключа за стаята и каза, че детето е на разходка с младежа Гочо. Около 12 ч на обяд те се прибраха. Бельото на детето беше облечено обратно, но младежът нямаше деца, та да знае как да го облече.

Същия ден следобед си дойде и Таньо. Аз често ходех в кухнята да вземам топла вода, за да може Таньо да си затопля бъбреците. Отпуската премина неусетно.

Тази първа семейна почивка ще помня цял живот, защото беше свързана с много отрицателни емоции.

НА ЕКСКУРЗИЯ В ГРАД РУСЕ

През 1954 г. работех в Околийския комитет на БКП като деловодител до обяд, а следобед – в отдел „Партиен билет”. През лятото профкомитетът организира екскурзия до град Русе, където трябваше да посетим Моста на дружбата и новия културен дом. Определи се дата за тръгване, като ни предупредиха да си вземем по две одеала за преспиване на открито.

В определения ден дойде камионът, който щеше да ни извози. В него бяха наредени скамейки и имаше чергило (брзентово покривало) - ако случайно завали - да се предпазим от дъжда.

Тръгнахме в петък следобед. Когато приближихме град Бяла, мъжете избраха за бивак едно стръмно място, удобно за лягане. Наблизо имаше чешма, което беше предимство. Разгънахме торбичките и вечеряхме. Постлахме едно одеало отгоре, друго отдолу и хотелът „5 звезди” беше готов. Тогава не се страхувахме от разни животинки. На другата сутрин рано-рано отново се качихме в камиона с измачканите дрехи и продължихме пътя си.

Пристигнахме в Русе. Там ни посрещна човек, който да ни разведе из града. Най-напред отидохме в новия културен дом, с който русенци се гордееха. След това бяхме на Моста на дружбата. Разгледахме и други интересни забележителности, след което пак се качихме на камиона и се върнахме към нашия бивак.

Вече знаехме реда. Пак преспахме на стръмния синор. В неделя поехме към Чирпан. Тогава по пътя не се виждаха нито дървета, нито никакви храсти, а само равнина, която бе засята с различни култури. Изведнъж видяхме дива круша отрупана с плод по клоните, а и много круши нападали по земята. Камионът спря и всички слязохме да събираме круши.

Върнахме се - изморени от дългия път, обаче с много впечатления от това, което видяхме. В Русенско всичко беше много по-различно от нашия Чирпански край.

НА ЕКСКУРЗИЯ ДО СЛЪНЧЕВ БРЯГ И НЕСЕБЪР

От 16 септември 1958 г. започнах работа като счетоводител в Снабдителната база на Окръжен съюз на ТПК (Трудово-производителни кооперации) в Стара Загора.

През лятото на 1959 г. профкомитетът на съюза организира екскурзия до морето. Записах се и аз с моето семейство – съпруга и двете ми деца: Кольо, роден на 22 ноември 1950 г. и Петьо, роден на 2 април 1956 г.

До град Бургас пътувахме с влак. Настаниха ни всички по квартири за преспиване и си определихме среща за вечеря. Нашето семейство се отправи към дома на бати Динко, мой първи братовчед, където щяхме да ноцуваме. Там на маса заварихме главнокомандващия на военноморските сили Петър Калев от село Винарово, заедно със съпругата му Недка Илиева от моето село Братя Даскалови. И ние се присъединихме към компанията. Казахме за повода на нашето пристигане и че сутринта рано групата ще пътува за курорта Слънчев бряг. Калев каза, че в 8 ч. сутринта за там отива един военен танкер, който е празен и предложи да извози цялата група, ако желаем.

Отидохме в ресторанта, където имахме среща с колегите. Казахме им какво предложение имаме и всички се съгласиха.

На другия ден в уречения час бяхме на пристанището. Качихме се на танкера и потеглихме към целта, полюлявани от морските вълни. Когато наближихме Слънчев бряг, капитанът каза, че не могат да спрат на брега, защото е много плитко. Който може да плува - да преплува

малкото разстояние до брега, а останалите ще бъдат извозени с лодки. Оказа се, че плувци няма и всички разчитаме на лодките. Благодарихме на капитана и останахме на плажа целия ден. Всички бяхме много щастливи и благодарни на профкомитета, че организира тази екскурзия.

Дойде време да се прибираме в Несебър, където щяхме да нощуваме. Отидохме на спирката, откъдето тръгват автобусите. Те бяха един след друг, но тълпата от хора беше огромна. Нашият колектив се нареди на опашката. Таньо носи чантата и държи Кольо за ръка, а аз държа Петьо в ръце. Изведнъж хората се натиснаха и всички колеги се качиха в автобуса. Ние, обаче, не успяхме и останахме да чакаме следващия автобус. Попитах Таньо: „Къде е Кольо? Той отговори: „Сигурно се е качил с другите.” Аз много се изплаших и не исках да тръгна, докато не го намерим. Както и да ме молеше Таньо, аз държах да намерим Кольо. Той ми повтаря, че детето е отишло с групата, но аз исках да бъде сигурна. Пропуснахме доста автобуси. Най-накрая тръгнах за Несебър със свито сърце. Когато наближихме спирката на Несебър виждам, че колежката Стефка води Кольо за ръка. Той каза, че тълпата го е качила в автобуса. Разпусна ми се сърцето, но потресът, който изживях, ме държа дълго време.

На другия ден посетихме музеите в стария град. Всъщност целият град е музей. Всички бяха много доволни от екскурзията, а аз бях и щастлива, че съм с децата си.

КАК ПРАЗНУВАХМЕ ДЕНЯ НА ЖЕНАТА 8 – МИ МАРТ

През същата 1958 година в Снабдителната база при Окръжния съюз на ТПК за първи път празнувахме 8 - ми март. В какво се състоеше празникът? Освободиха ни два часа по - рано от работа, подариха ни по една саксия с разцъфтяла циклама и това беше. През следващите години вече беше по-друго. Избираше се комисия от профкомитета, която да организира и подготви всичко за празника на жените.

През 1960 година се преместих на работа в Окръжен съюз на

ТПК. На 29 февруари 1964 година беше открит новопостроеният битов комбинат. В него всички кооперации имаха цехове. На втория етаж имаше голяма зала, в която провеждахме изложби с произведенията на ТПК. На същия етаж бяха и служителите от Съвета за взаимно осигуряване на членовете на ТПК, а на четвъртия етаж се настанихме ние – служителите на ОС на ТПК и на Снабдителната база, както и Домът на културата. Само здравпунктът на ТПК беше извън комбината.

Сега вече имахме място за събрания. Директорът на Културния дом беше и художник. Той рисуваше щъркели, лястовици и пролетни цветя, които ние – жените, изрязвахме и закичвахме по пердетата в залата. Правеше и лозунг с надпис „Честит 8 - ми март!“ Избирахме комисия, която да закупи подаръци за жените и да подготви вечерята. Тогава с разпореждане на Министерския съвет се отпускаха по 3 лв., а по-късно по 4 лв. на жена за подарък. В самия ден, в началото на работното време, ръководството минаваше по всички отдели да поздрави жените с празника и да им връчи по един карамфил. Вечерта всички семейно отивахме в залата. Там, освен приветствие от даден ръководител, се изнасяше и доклад за значението на празника и на жените се връчваха подаръци в размер на предвидената сума. След това имаше вечеря, за която преди това бяхме събрали пари. След вечерята започваше веселата част, която продължаваше до късно с танци и хора.

Други години заедно с нашия колектив се канеха и представители на всички кооперации, а ансамбълът при Дома на културата изнасяше концерт. И така всяка година. Едновременно с това се определяха и представители, които да посетят общоградското събрание.

От 1 юли 1970 година ОС на ТПК се обединихме с Местна промишленост и Комунално-битови услуги и станахме СДМПБУ, което значи Стопанска дирекция „Местна промишленост и битови услуги“. Дирекцията обедини всички кооперации от окръга и предприятията за битови и комунални услуги. Сега вече бяхме голям колектив. Продължихме да празнуваме 8 - ми март по гореописания начин.

След 1976 година направихме промяна в честването на празника. На самия ден ръководството ни поздравяваше по същия начин. Но различното беше, че профкомитетът организираше за всички жени празник извън града. В края на седмицата в петъчния ден ни освобождаваха от работа, така че ни се събираха три почивни дни. Директорът Н. Попов ни разрешаваше да ползваме едната служебна кола. Колежки, които имаха шофьорски книжки, идваха с техните коли и така тръгнахме 4 - 5 коли само жени.

Първия път отидохме в ресторант „Приказките”, където наистина беше като в приказка. На комина на сградата имаше скулптура на „баба Яга”, яхнала метлата. На входа беше отлята една гигантска стъпка „великанска”. А вътре на около половин час се чуваше „смехът” на „баба Яга”. Всички много се веселихме. Нощувахме в хотел до чешмата на „Гергана” край град Харманли, където е и ресторантът.

Когато отидохме в понеделник на работа, колегите ни подхвърлиха: „Колко ли ви е било скучно като сте били сами жени!” Хич не им се вярваше, че ние истински сме се веселили.

Следващата година отидохме в Жеравна. Там посетихме къщата на Йордан Йовков и други музеи. Празнувахме в една механа в град Габрово, а на другия ден посетихме и село Боженци.

През 1979 година за празника заминахме в град Копривщица. Първо посетихме родната къща на националния герой Васил Левски в Карлово, после родната къща на големия народен поет и писател Иван Вазов в Сопот. Пристигнахме в град Копривщица. Там празнувахме в къщата на дядо Либен – героят от повестта на Любен Каравелов „Българи от старо време”. Много весело и забавно беше, защото бяхме все близки колежки и приятелки. На другия ден посетихме всички къщи - музеи и паметници. В този исторически град имахме две нощувки. На третия ден заминахме за град Панагюрище, където също посетихме много исторически паметници. Така, освен че чествахме 8 - ми март, профорганизацията ни организира и една чудесна екскурзия.

От 1 април 1986 година се пенсионирах. Липсваше ми колективът. Започнах да работя в кварталната ОФ организация. Там също си организирахме празници. Посещавахме и общокварталното събрание за 8 - ми март.

НА ЕКСКУРЗИЯ В СССР

През 1968 година председателят на Окръжния съюз на ТПК, където работех като счетоводител-касиер - Цветан Велев каза, че всички служители трябва да посетят „Великата съветска страна“. През есента на същата година Окръжният профсъюз на работниците от търговията и услугите ни изпрати писмо, в което съобщаваше, че организира 15 – дневна екскурзия до СССР. Ще се пътува с „Влака на мира“, а от нашето предприятие трябва да отидат пет души. Екскурзията струваше 160 лв. Екскурзиантите бяха определени на профсъюзно събрание. Профкомитетът даваше награда 80 лв. и 80 лв. даде като награда предприятието. Така се осигуряваха необходимите за екскурзията 160 лв. на човек. Сред избраните за пътуването бях и аз. От „Нармаг“, където работеше Таньо, бяха определили и него.

На 4 ноември тръгнахме с влак за Горна Оряховица. Там се прехвърлихме във „Влака на мира“ и на 5 ноември пресякохме границата. Пътувахме със спални вагони по 4 души в купе. Преходихме през Румъния. Бяха ни казали да си носим храна до граничния град Унгени, а на съветска територия вече ни хранеха на смени във вагон-ресторанта на влака. От Стара Загора и окръга бяхме около 60 души и пътуването беше много весело.

Пристигнахме в Киев, където престоят беше 3 дни. Не си спомням къде ни водиха. Помня само, че бяхме в стар хотел и камериерките облепваха прозорците с тиксо. Те ни казаха: „Сейчас, сейчас будет вам тепло, тепло“.

От Киев заминахме за Ленинград. Във всеки град, в който отсядахме ни посрещаха на гарата с музика. Имаше и речи от двете страни.

В Ленинград стояхме 4 дни. Настаниха ни в хотел „Октябърски“. Най-напред ходихме на Пискарьовското гробище. Посетихме финския залив, колибата на Ленин и къщата-музей, в която е живял. Вече валеше сняг. В центъра на града видяхме „моржове“ - мъже и жени, които се къпеха в ледените води на река Нева.

Посетихме и Зимния дворец. Там бяхме часове, а ни трябваша

дни, за да можем да разгледаме всичко. Бяхме на Петропавловската крепост, видяхме и Адмиралтейството с иглата. Ходихме да разгледаме и метрото, както в Ленинград - така и в Киев. Видяхме „Аничков мост” и много други архитектурни паметници и забележителности. Имахме и един свободен ден за покупки.

За Москва заминахме с влака „Стрела”, наречен така заради високата скорост, с която се движи. Във всеки от градовете, който посещавахме, свалихме багажа си и го оставяхме на перона с номерата на местата и на вагона. Намирахме го след това в хотела.

Първото ми впечатление от Москва е гробището. Заведоха ни там докато се уреди хотелът. Бяхме на гроба на Роза Димитрова и сина ѝ Митко. След това ни заведоха на гроба на Надежда Алилуева – съпругата на Сталин. Настаниха ни в хотел „Русия” срещу Кремъл. Видяхме цар „Топ”. Не можахме да влезем в мавзолея на Ленин, защото беше в ремонт. Зад мавзолея е погребан Сталин. Бюстът му го нямаше, но много хора се редяха да полагат цветя. Тук имаше паметна плоча на Дзержински и много други видни личности, които вече не си спомням – беше преди 41 години. Ходихме на стадион „Динамо”, минахме покрай „Большой театър”, разгледахме Третяковската галерия, от която всички бяхме възхитени. Посетихме и много музеи, които вече не си спомням. Видяхме Московския университет. Бяхме на Московските възвишения и там всички изпяхме песента „Подмосковные вечера”.

В Москва тръгнахме с Таньо на пазар. Купихме шевна машина, радиограмофон „Кантата”, фотолаборатория в куфар за децата и накрая тръгнахме да търсим паркетолъскачка. От магазин в магазин – най-накрая намерихме и нея, но вече се беше стъмнило. Загубихме посоката и се чудехме как да се приберем. Накрая Таньо се съгласи да вземем такси. Качихме се в колата, но не можем да обясним къде искаме да отидем. Казваме: „Хотел Русия”, но шофьорът не разбира. Най-накрая се сетихме, че на руски се казва „гостилница”, а не хотел и момчето ни закара.

Беше дошло време за вечеря. Между другото, навсякъде ни поднасяха хубаво ядене, както и много чай и кафе по желание. Особено наблягаха на рибата (бяла). И така - купихме подаръците, но накрая така се бяхме охарчили, че нямахме и 10 копейки, за да влезем в метрото.

Времето, през което бяхме на екскурзия беше меко, даже

ходехме без ръкавици. Но на 17 ноември вечерта, когато чакахме нашия влак, чухме радиото да съобщава, че на следващия ден температурата ще бъде минус 18°C. Ние обаче никак не се притеснихме и бяхме доволни, защото вече щяхме да бъдем във влака.

Върнахме се, обогатени с много впечатления.

ЕКСКУРЗИОННО ЛЕТУВАНЕ

Беше лятото на 1968 г. Наближаваше времето за отпуск. Една вечер се събрахме със семейство Димка и Иван Чакърови. Решихме двете семейства да отидем на почивка заедно. Възложихме на Димка да отиде в „Профсъюза” и да осигури картите.

Вечерта тя се обади и каза, че въпросът е уреден. За 14 дни по 14 лева на човек - или това е само по един лев на ден за храна и преспиване. Трябваше да носим заверена профсъюзна книжка и туристическа карта с платен членски внос. Маршрутът беше хижа „Партизанска поляна”, хижа „Рибни езера”, хижа „Трещеник” и Семково. Прекрасен Рилски маршрут!

Дойде определената дата - втората половина на юли. Групата беше от 30 човека все от Стара Загора.

В уречения час отидохме на гарата и взехме влака за София в 1 ч. през нощта. Пристигнахме в столицата. От там се прехвърлихме на влака за град Рила, от където ни извозиха с автобус до хижа „Партизанска поляна”. Настанихме се и след като закусихме ни заведоха на екскурзия до Рилския манастир и до пещерата на Свети Иван Рилски, където се промушвахме през една дупка. Отидохме с автобус, а се върнахме пеша.

След като обядвахме, ние - три жени: Димка, аз и още една Златка - учителка в „Електротехникума”, заедно с двете си деца – едното на 6, а другото на 7 години, решихме, че не сме достатъчно разгледали манастира и пожелахме пак да отидем. До нашата хижа имаше спрял автобус, който отиваше в тази посока. Помолихме ги и те се съгласиха да пътуваме с тях.

Пристигнахме в манастира и се присъединихме към една група туристи с екскурзовод. Беше интересно и забавно. Но времето летеше.

Разгледахме всичко, но когато отидохме на спирката се оказа, че няма автобус за хижата. Видяхме едно такси и помолихме шофьора да ни закара. Той каза, че е нает от един професор и ако той разреши – ще ни закара. Посочи ни професора и ние изпратихме учителката при него - като по-млада и с деца.

Важната личност, обаче, не се трогна. Не ни оставаше нищо друго, освен да си плюем на петите и да вървим пеша. Тръгнахме по пътя. Децата събираха разни камъчета и беряха узрели ягоди. Така неусетно изминахме осемте километра и като прибавим и сутрешните осем, та станаха за един ден 16 км. Когато пристигнахме в хижата, групата беше вечеряла. Мъжете вече се бяха притеснили.

След два дни трябваше да извършим първия преход, който беше най-дългият. Рано закусихме и тръгнахме с раниците на гръб по много красива пътека в борова гора, а в ниското шумеше реката. Вървахме срещу течението ѝ. Колкото отивахме нагоре, боровете ставаха пониски, докато стигнахме до клековете. На всеки час път водачът ни даваше 10 минути почивка. Преходът продължи шест часа и половина.

Когато пристигнахме в хижата ни разпределиха в две зали с нарове на два етажа. Дадоха ни снежнобели чаршафи и родопски одеяла. Легнахме да починем, но аз имах чувството, че някой ме опъва назад (това бе поради тежестта на раницата).

Направи ми впечатление, че в планината всички се поздравяват и си помагат и че преходите се правят преди обяд, защото след обяд в планината често валише дъжд.

На другия ден отидохме да се разходим край Рибните езера. Те са две кристално чисти езера, които се преливат едно в друго. В тези чисти води се виждаше как играе пъстървата. По зелените безкрайни поляни видях разцъфтяло омайниче с много красив оранжев цвят. Същият цвят бях видяла в манастира. Там казаха, че всички багрила са естествени.

Храната беше отлична. Снабдяването ставаше с катъри. Поднасяха ни разнообразни ястия от овче месо без всякакви мазнини. Обясниха ни, че овцете се катерят по скалите и затова не трупат мазнини.

Дойде ред и на втория туристически преход, който беше по-кратък - около четири часа и половина. По хижите стояхме по 3 – 4 дни. Беряхме боровинки, радвахме се на боровите гори. От

хижа „Трещеник” отидохме в Семково. Там бяхме настанени в хотел, но пак по 5 – 6 човека в стая.

За мен бяха трудни единствено нощите. Все някой хъркаше и аз изобщо не можех да спя.

Върнахме се - надишали се с чист въздух, заредени с положителна енергия и готови за работа. Починахме си чудесно 14 дни и то само за по 14 лева на човек.

ВОЙНИШКА КЛЕТВА

През 1975 година синът ни Петър (Петьо) завърши Икономически техникум в град Стара Загора, специалност „счетоводство”. Мина подготовката за абитуриентския бал и самият бал. Започна да се готви за кандидат-студентските изпити, които бяха: история, български език и политически изпит, заради който не успя да се класира.

От Военното окръжие го извикаха на последна наборна комисия. Зачакахме повиквателната за отбиване на военната служба. Когато я получихме, имахме само няколко дни на разположение.

По онова време се правеха войнишки изпращания. Направихме списък на гостите, отидохме в ресторант „Загорка”, определихме меню и внесохме капаро. След няколко дни Петьо заяви, че не иска изпращане. Тогава отидохме пак с Таньо в ресторанта, обяснихме положението и те ни върнаха капарото. Решихме все пак да поканим най-близките роднини вкъщи. Обаче родът ни е голям: трима братя и две сестри на Таньо със семействата си, моята сестра и братовчедка ми и някои други. Вечерята приготвихме сами.

След домашното „изпращане” зачакахме датата на заминаване. Дойде и този ден. Трябваше да отидем пред Военното окръжие още в 8 часа. Зачакахме с часове. Мина много време. Някъде към обяд извикаха донаборниците за последна инструкция. После ги строиха и ги поведоха към гарата. Ние – изпращачите ги последвахме. На гарата имаше специален влак за тях. Сбогувахме се. Влакът потегли. Върнахме се обратно. Къщата ни се струваше празна. По това време Кольо беше студент.

Един ден видях пред пощата група войници, които си връщаха цивилните дрехи. Бяха облечени със зимна униформа, а времето беше

топло. Спрях се – гледах, гледах и си казвам: „И моят син сега се поти със зимни дрехи!”

Получихме първото писмо. Младият войник пишеше, че до клетвата ще имат усилена подготовка и няма да разрешават свиждане. Минаха две седмици. Една вечер Таньо като се върна от работа каза, че Стефана Цекова – негова колежка, го поканила да отидат в Плевен на свиждане. Мъжът ѝ беше военен – той бил уредил всичко. Техните синове – и големият, и малкият, бяха приятели с нашите деца.

Заминаха за Плевен. Синовете ни бяха разпределени в различни райони. Петьо беше във II-ри, а синът им – в I-ви. Отишли първо при другото момче. Бащата познавал един от командирите, който се обади във II-ри район да изпратят Петьо в I-ви район. Колата била спряна на пътя далеч от портала – да не прави впечатление. Когато Петьо наближил разбрал, защо го викат в другия район. Влязал в колата и разговаряли на спокойствие. После Таньо много често казваше: „Ние крадохме Петьо от казармата преди клетвата!”

П-късно получихме писмо, в което синът ни съобщаваше датата за клетвата. От Стара Загора наеха автобус за онези, които нямат коли. Ние се обадохме на Марийка – съпруга на по-малкия брат на Таньо – Илия да пътуваме заедно. В Плевен щяхме да отседнем в дома на моя втора братовчедка – Райка от Горно Белево. Нейният баща беше женен за майката на Марийка. Така че те се уважаваха като сестри.

В деня на клетвата тръгнахме много рано. Автобусът трябваше да ни закара на стадион „Алексиев”, където щеше да се проведе клетвата. Пристигнахме. Стадионът беше празен и ние спокойно си избрахме места. Настанихме се. Дойдоха войниците и тържеството започна. Имаше приветствия от командирите, от родители, комсомолци и др. Клетвата се четеше на висок глас и всички повтаряха. Накрая всеки целуна знамето, отдаде чест и изговори „Заклех се!” След това всички войници маршируваха по стадиона, като направиха три обиколки.

Бяхме много разочаровани, защото не видяхме нашия войник. Всички ми изглеждаха еднакви. След края на церемонията един офицер обяви, че войниците се връщат в поделенията, където ще им дадат тържествен обяд. Ние се отправихме към казармата. С Марийка застанахме пред

портала и зачакахме, а Таньо отиде на друго място.

След приключване на обяда, войниците започнаха да излизат и ние наред питахме от кое поделение са. Всички излязоха – нашият го няма. В този момент се почувствах като в италианския филм „Слънчогледи”. Близките чакат на гарата. Фронтаците – качени в товарни вагони. Всички питат от кое поделение са. Някои намират близките си, други – не.

Отчаяни, тръгнахме да търсим Таньо. Вече започнахме да си мислим, че Петьо може би е болен и затова не е бил на стадиона. И в този момент видяхме Таньо да маха с две ръце, а до него - Петьо! Бяхме безкрайно щастливи!

Отдохме в нашите близки. Направихме голяма трапеза – носехме си яденето. Обаче часовете летят много бързо – времето мина и Петьо трябваше вече да се връща в казармата.

Започнаха есенните дъждове и поредното писмо, което получихме от сина, ни разтревожи. Той съобщаваше, че обувките му пропускат вода и краката му са все мокри - слагал си найлонови торбички. Таньо му писа да отиде при офицер Тодоров - негов познат от село Медово. Петьо отишъл, но оня казал, че нищо не може да направи. С Таньо бяхме в паника. Той попитал някои колеги, но всеки вдигал рамене. Аз също споделих в службата – без резултат.

Един ден бях в наш отдел на втория етаж. Явно съм имала много угрижен вид, защото всички ме попитаха какво ми е. Аз си казах мъката - че Петьо е боледувал от ревматизъм и сега с тези пробити обувки влагата ще задълбочи нещата. Тогава колегата Златев каза, че може да ми помогне чистачката на отдела Денка. Мъжът ѝ е старшина във Военна болница и всичко е при него. Денка говорила със съпруга си и на другия ден ми каза, че въпросът е уреден. Взех една празна чанта и отдохме във Военна болница. На портала тя каза, че отиваме при съпруга ѝ и така влязохме. Много съм признателна на този човек - мир на праха му – той отдавна е починал. Влизаме в склада и виждаме много отремонтирани обувки с нови подметки, с нови габари. Казах кой номер ми е необходим и човекът ми ги даде. Сложих ги в празната чанта и си тръгнахме.

В събота заминахме с влака за Плевен. На Горна

Оряховица се прехвърлихме в Русенския влак и рано в 5 ч пристигнахме в Плевен. Изчакахме да се съмне и тръгнахме за поделението. На пост стоеше едно високо момче с тънко дълго вратле. Дожаля ми и рекох на Таньо: „На това дете до вчера майка му е напомняла да си слага шалче, а сега виж какво е главата.“

На портала казахме кого търсим. Заведоха ни в столовата. Петьо дойде веднага със сина на един човек от моето село. Извадихме храната на масата. Казах на Петьо да събуе едната обувка и му подадох здравата. По същия начин обу и втората обувка. Каза, че са му много добре.

Тръгнахме към гарата – щастливи от добре изпълнената задача. Пристигнахме в Стара Загора в 20,03 ч. На другия ден с пълната чанта отидохме във Военна болница, където дадох скъсаните обувки. Благодарих на старшината и на съпругата му за отзивчивостта.

След това, когато отивахме в Плевен на свиждане, предвартелно чрез една позната си ангажирахме стая в хотел „Ростов на Дон“. Петьо идваше при нас. Нахраним го, изкъпе се и се връща в казармата, а ние – на влака обратно към къщи.

ОБМЯНА НА ОПИТ

Беше есента на 1983 или 1984 година. Работех в СД (Стопанска дирекция) „Местна промишленост и битови услуги“ в Стара Загора. Администрацията на дирекцията и профкомитетът решили целият колектив да замине на „обмяна на опит“ в Благоевград, като едновременно с това си направим и екскурзия. Щом е решение, трябва да има и изпълнение.

Определеният ден беше петък. Рано сутринта всички бяхме в автобуса. Направиха проверка и потеглихме. На обяд пристигнахме в град Разлог. Беше време за обяд и всички отидохме в един ресторант. Почти целият колектив си избраха да обядват свинско със зеле, а ние – трима диетици - Георги Петров – инспектор, Станка Стоянова – експерт-счетоводител и заместник главен счетоводител и аз – Златка Танева – счетоводител, избрахме телешко задушено и

мляко с ориз за десерт. Ястието беше с много подправки, но го изядохме. Тръгнахме за Благоевград, за да се срещнем с колегите си от дирекцията. Те знаеха за нашето пристигане и ни чакаха по съответните отдели.

След приключване на срещата посетихме някои магазини и щяхме да се настаним в хотел в парк край града. През това време аз си уговорих среща с наши семейни приятели, които по-късно щяха да ме заведат в хотел-ресторанта.

Автобусът с колегите тръгна към хотела, а аз към семейство Димитринка и Славчо Карамфилови. Срещата беше много вълнуваща. Още докато бях у тях, обаче, ме заболя корем. Стана 10 ч вечерта и аз предложих да ме водят в ресторанта. Когато се присъединихме към колегите тържеството беше в разгара си. Един от тях - Митьо Янков, беше облечен като булка, а шофьорът Васил беше младоженец. Моят стол и ядене бяха запазени. На масата бяха Иван Домусчиев и Стойко Костадинов, техник в нашата дирекция, който по-късно се ожени за Божура от Благоевград и отиде да живее при нея.

Разделих се със семейство Карамфилови и останах в компанията на Стойко и Божура. Те говориха много за децата си. Накрая, след като тържеството завърши, всички си отидоха по стаите. Ние със Станка бяхме настанени в една стая. Тя също ми се оплака, че има коремни болки. Започнахме да „дежурим“ край тоалетната. Тя имаше 1 таблетка „Бисмут аналбин“, раздели я на две и даде половината на мен. Посред нощ отидохме на рецепцията да питаме имат ли аптечка – нямаха. Попитахме за брашно, за оцет – също няма. Така и осъмнахме край тоалетната.

На другия ден тръгнахме с автобуса за Рилския манастир. Там зам. директорът Димитър Шишков каза, че се обадил Георги Петров, който бил на гости при приятели от Благоевград, и казал, че не се чувства добре, има разстройство и като се оправи ще тръгне за Стара Загора. Едва сега разбрахме, че тримата диетици сме се натровили с телешкото месо – ето защо готвачът беше сложил толкова много подправки.

На път за Рилския манастир минахме през село Кочериново, където видяхме аптека и много се зарадвахме, но уви - тя беше затворена. Пристигнахме в Рилския манастир. Ние със Станка веднага изтичахме в манастирската кухня да приемем оцет и брашно - като

лекарство, оттам - естествено, в манастирската тоалетна и чак тогава се присъединихме към колегите. Разгледахме манастира и тръгнахме за село Ковачевци. Минахме пак през Кочериново и за наша радост сега аптеката беше отворена. Купихме си лекарството „Сулфагванидин“, от което трябваше да прием 3-4 пъти по 2 таблетки, за да се оправим. Когато пристигнахме в Ковачевци, аз вече бях добре, но Станка още не бе се оправила. Тук посетихме родната къща на Георги Димитров и тръгнахме за град Перник, където щяхме да преспим.

Отидохме на вечеря. Всички пият и ядат мешана скара, а ние със Станка сме на пържени картофи със сирене и минерална вода. На другия ден - в неделя, бяхме добре. Тръгнахме за град Правец. Тук посетихме родната къща на Тодор Живков. Вечерта се прибрахме в Стара Загора.

В понеделник бяхме на работа. Колегата Георги Петров написа една жалба до ХЕИ – Разлог и Благоевград, която съгласува със Станка и мен и предложи на директора Васил Караиванов да я подпише, но той отказа. Тогава жалбата замина само с подписа на председателя на профкомитета Светла Георгиева. Оттам - след извършване на съответната проверка, ни отговориха, че въпросното телешко месо не е било съхранявано правилно и че виновните са наказани.

КРАЖБАТА

През годините, когато работех в СД „Местна промишленост и битови услуги“ имаше практика служителите да се изпращат на бригада* в селското стопанство и във фабрики с кампанийно производство. Колективът ни заминаваше групово по различни села и помагахме в разнообразни дейности.

В старозагорския консервен комбинат „Петко Енев“ прашаха само жени. Може би затова, че сме по-сръчни. Белехме домати, праскови, чистехме сливи, правехме буркани с корнишони и различни консерви. Сортирали сме домати на ролкова лента, която е на височина 1,5-2 метра. На нея беше най-трудно. Били сме и

в миячното. Там беше опасно, защото като бъркаш в пяната можеш да попаднеш на счупен буркан и да си нарежеш ръката. Работеше се на три смени и всяка една от нас трябваше да изработи по 15 дни.

Един ден режехме сочни едри праскови за компоти. Имаше много бригадири**. Огромното помещение беше пълно с народ. Началникът на цеха ходеше с мегафон в ръка и викаше: „Никой да не яде! Представете си каква загуба ще бъде за народното стопанство, ако всички изядат по една праскова”!

Дойде време за почивка в 10-ч. Отидохме в гардеробната. За нас, бригадирите, нямаше гардеробчета, затова си слагахме багажа над шкафовете. Аз бях с голяма чанта цвят охра. Беше оформена добре, събираше и някои дрехи. Вътре беше закуската ми, жилетката, портмонето с малко пари за билет за връщане, ключовете и някои дребни неща. Огледах се, но никъде не я видях. В това време и други жени не си намериха чантите. Всички заедно отидохме в служба „Личен състав”. Там ни казаха, че и в предишни дни е имало кражби. Обадиха се в криминална милиция. Пристигна милиционерската кола с един инспектор, който се оказа от моето село. Казваше се Джанко Пенев. След като му разказахме за случилото се, той попита служителите от „Личен състав” дали има новопостъпили работници от друг град. Спряха се на две момичета, дошли от Пазарджик преди седмица. Разбра се, че живеят на ул. „Васил Левски” 93. Предложиха ми да се кача в колата и да отидем на адреса. Като пътувахме за града шофьорът пусна сирената. В този момент имах неприятното усещане, че аз съм арестувания престъпник.

Отидохме на посочения адрес. Собственичката на къщата ни заведе в стаята на квартирантите. Инспектор Пенев дигна покривката на леглото и що да видя - отдолу беше пълно с чанти. И моята беше сред тях. Проверих съдържанието - липсваха закуската и портмонето ми. По-късно инспекторът ми каза, че извикали момичетата и ги предупредили още същата нощ да напуснат града.

Този адрес е близо до моето жилище и колкото пъти мина от там си спомням за преживяното.

* бригада – форма на „доброволно” трудово участие в строителни и селско-стопански дейности от национално или регионално значение

** бригадир – участник в бригада

НА ГОСТИ В СЕЛО ГРАНИТ

През едно лято решихме със съпруга ми да прекараме отпуската си на село, при моите родители в Братя Даскалови. По същото време в Горно Белево бяха дошли от София братовчедите ми Иван и Събка Калчеви. Независимо, че не бяхме на почивна станция, това се оказа най-хубавата ни почивка. Ние с братовчедите почти не се разделяхме. Децата ни също си играеха много добре. Един ден братовчедите идваха в моето село, а на следващия – ние отивахме в тяхното. Разстоянието между двете села е едва 4 км. Когато тръгнахме да се изпращаме, стигаме до половината път между двете села, при местността „Върбичките“. Така бе почти всеки ден.

Един ден Събка даде предложение да отидем в Гранит при най-големите братовчеди бати Ваньо и кака Вичка, които са деца на най-голямата сестра на майка ми. Решихме да отидем пеша по Горнобелевския черен път (макар че до там се пътуваше и с автобус). Тръгнахме от село - аз, съпругът ми и по-малкият ми син Петьо. Колю остана в село, защото предишния ден при игра с братовчед си Христо си беше наранил крака.

Отидохме при братовчедите и компанията стана голяма. Тръгнахме за Гранит по черния път, взели летните си обувки в ръце. Пътешествието ни беше весело и забавно. Пристигнахме надвечер. Братовчедите ни от Гранит много ни се зарадваха. Вечерта моето семейство отиде да спи у кака Вичка, а другите останаха у бати Ваньо. Дворовете бяха съседни.

На другия ден пак бяхме заедно. След като обядвахме, решихме да се връщаме. Кака Вичка предложи да

пътуваме с автобус, но Събка държеше да се приберем пеша. За из път ни сложиха катми (палачинки).

Речено – сторено! Тръгнахме пешком, но веднага след като излязохме от селото, започна да капе. Но ние сме упорити. Продължихме. Когато минавахме през един лозов масив, капките се усилиха. Спряхме. Изядохме катмите и продължихме. Започна дъжд със светкавици и гръмотевици. По едно време се спряхме под една дива круша. Постояхме малко, но тръгнахме отново, защото се уплашихме да не би дървото да привлече светкавиците. Придвижвахме се бавно, защото по сандалите ни се натрупваше кал. Страшните светкавици продължаваха да раздират небето, но ние не спирахме, вървахме с надеждата да се върнем живи и здрави.

Когато стигнахме до Горно Белево, дъждът вече беше спрял. Там - на входа на селото имаше една чешма. Поизмихме се и продължихме към къщата на леля Гана. Бяхме мокри до кости!

Леля като ни видя, започна да се кара на всички ни. Изчистихме се и изпихме по един аспириин.

Преди нас от София бяха дошли бати Видьо и жена му Анчето. Аз облякох дрехи на жена му, Петьо облякохме с дрехи на техния син Митко. За Таньо имаше стара военна униформа. Вече сухи и отпочинали, отпътувахме за моето село с автобус.

Когато слязохме на спирката, Кольо играеше с децата. Като ни видя с други дрехи, ни каза: „Вие всички сте си купили дрехи, на мен носите ли нещо?“

Добре, че тогава бяхме здрави и не се разболяхме.

На следващия ден братовчедите пак дойдоха. Ние с тях много се обичаме и много си помагахме.

Това, което преживяхме по пътя, няма никога да го забравим.

МОИТЕ БЛИЗКИ

БИОГРАФИЯ НА МОЯ СЪПРУГ



Таньо Колев Танев е роден на 25 март 1923 г. в село Нова махала, сегашно Найденово, Старозагорско. Произхожда от бедно селско семейство. Родителите му са се занимавали със земеделие.

Баща му Кольо Танев Мичев е роден на 23 януари 1901 г., починал през 1948 г. За него зная само, че е участник в Септемврийското въстание през 1923 г. Не го познавам и нямам снимка от него.

Майка му Тодора Радева е родена в същото село на 2 юли 1899 г. Почина на 90-годишна възраст. Родила е десет деца, от които четири са починали в детска възраст, а от живите шест деца - четири са момчета и две - момичета. Двама от синовете – Ради и Илия и едната дъщеря Милка са по-мургави, а Таньо, Славка и Минчо са по-светли.

Те живееха в къща, изплетена от пръти и замазана с глина. По няколко стъпала се качваше на етаж, който се състоеше от две малки стаи, на средата сайвант и една голяма вътрешна стая с камина, в която се и хранеха. Долу имаше мазе и обор за животните. Свекърва ми казваше, че е раждала сама децата си в обора, сама е рязала пъпната връв.

Като всяко селско дете и Таньо е пасъл по цял ден овцете и козите в торбата с комат сух хляб (месеше се веднъж седмично), парче сирене или сланина и глава лук. Докато животните пасели той играел на воля.

Завършил е началното училище в село. Облякъл панталони едва когато тръгнал на училище. Дотогава е ходел с фута (дебел вълнен плат, който се навива около тялото). Прогимназия е завършил в село Съединение, на 5 км от тяхното. Всеки ден отивал и се връщал пеша.

Един негов колега по съдба, който по-късно завърши право и стана прокурор в Раднево, казваше: „Ние бяхме бедни и зле облечени селски момчета! Таньо като си събуеше панталона, той стоеше прав - от такъв дебел шаяк беше ушит.”

Като станал на 15 години го изпратили в Чирпан да учи шивашки занаят. И то защо? Баща му бил станал гарант на човек от селото да изтегли заем. Той не могъл да се издължи, затова банката си прибрала парите от него, но му дали шевната машина на длъжника. Понеже имат вече машина, решават да имат и шивач къщи. Честта се паднала на Таньо. Не зная колко години е учил занаята, но знаеше да шие добре.

Шивашката дейност на Таньо започнала от село Марково. Там работил при Георги Проданов през 1937 г. След това при Милчо Найденов от село Нова махала – края на 1937 г. до септември 1939 г. От септември 1939 г. до октомври 1942 г. работи в Чирпан при Димитър Райков Ташев. Общо е работил занаята около 5 години и 2-3 месеца.

Включил се в антифашистката борба, за което през 1943 г. е бил арестуван и осъден на 15 години строг тъмничен затвор. От присъдата е излежал една година в Старозагорския затвор. Освободен е на 8 сеп-

тември 1944 година. Това било второто му раждане. Много пъти съм го питала какво е преживял в затвора, но съпругът ми не искаше да си спомня за това.

През 1947 година (от 31 юли до 31 август) се включил в младежка строителна бригада в Димитровград, завод „Вулкан”. Там се работеше без пари и с много ентузиазъм.

Гимназиалното си образование започнал в Чирпанската мъжка гимназия като частен ученик. Когато отишъл да държи изпитите, комисията му казала едновременно да го изпитат и по пеене, и по физкултура. Таньо запял песента: “Боряно, Борянке” и започнал да играе хоро. Понеже пеел много фалшиво, членовете на комисията започнали да се смеят. Писали му тройка и по двата предмета. След девети септември 1944 г. - вече като редовен ученик, завършва VI – ти клас в Медовската гимназия. Понеже там няма по-горен клас, отново се записва в Чирпанската мъжка гимназия “П.К.Яворов”.

Таньо имаше двама приятели: Гено Стоев и Таньо Игнатов. Тримата носеха виненочервени пуловери. Когато някой говореше за тях, казваше: “приятелите с червените фанели”. Брат му Ради е бил офицер в град Кърджали и го записал да продължи образованието си при него. Там Таньо завършил последния гимназиален клас, след което постъпил на работа в Околийското управление на МВР.

През юли 1949 г. се оженихме. После Таньо стана секретар на началника и му дадоха чин. След това мина в отдела на ДС.

През януари 1955 г. го преместиха на работа в Стара Загора, като зам. началник на затвора, в който е лежал. Поради заболяване на бъбреците, през 1963 г. се пенсионира по болест. За да не скучае, над 3 години работи по половин ден в Комитета на активните борци като доброволен сътрудник. Накрая, когато напусна, му дадоха карта за почивка за 20 дни на Костенец. Това му беше заплатата. Работеше за идеи.

По-късно Таньо се почувства по-добре и на 27 април 1963 г. постъпи на работа в “Нармаг”. Там работи до 31 декември 1981 г. и се пенсионира като началник отдел. Към него бяха следните магазини: ел. материали, железария, бижутерия, мебели, музикални инструменти, златарски магазини, домашни потреби, бои и химикали. Хората, които работеха с него, бяха много. С всички беше в добри отношения и много го уважаваха. Когато съм се срещала с негови служители, винаги са казвали, че съпругът ми е бил най-

справедливия началник. Винаги е намирал начин да разрешава споровете, бил е честен и справедлив и е заставал винаги зад тях. Магазинерките казваха още, че ги респектирал с точността и честността си. Това ги стимулирало за изпълнение на задълженията. Таньо можеше да направи услуга всекиму, но за себе си никога не искаше и не обичаше да моли за нищо. Беше няколко години секретар на партийната организация, както и ръководител на кръжок.

В “Нармаг” навърши 18 години и 8 месеца трудов стаж. Общо трудовият му стаж бе 33 години и 10 месеца. На 59 години, през 1982 г. съпругът ми се пенсионира за втори път. Тогава малкият ни син Петьо и съпругата му живееха при нас, заедно със сина си Захари. Когато снахата започна работа, дадохме детето в ясла, но за кратко, тъй като много плачеше. Когато тя беше на работа, Таньо го гледаше.

Същата година и Танко, синът на Кольо, беше при нас. Сутрин аз го завеждах на детската градина и отивах на работа. Към 16 часа Таньо слагаше Захари в количката и отиваха в детската градина да вземат Танко. Тази година и майка ми беше при нас, така че къщата ни беше пълна. Когато Петьови получиха квартира, дадоха Захари в детска градина.

След това Таньо - макар и пенсионер, започна работа в Окръжното управление на МВР, където изкара 10 години. Там не ги осигурявали, поради което не му зачетоха годините за трудов стаж. Покъсно съпругът ми работи няколко години и в ГК на БКП.

Навсякъде, където е бил, Таньо се е справял добре. За това говорят многото ордени и медали, които е получил.

Имахме 1,5 дка място близо до града – лозе и овощна градина, където съпругът ми много работеше. Засаждаше различни зеленчуци и плодове и това му доставяше огромно удоволствие. В службата си разменяхме семена и разсад. Много пъти съм му казвала, че той е алчен за работа, а не за пари. С братята и сестрите му много се уважавахме и често се събирахме по най-различни поводи. Съпругът ми беше от хората, които мълчат и не се отпускат пред всекиго. Обичаше да играе табла, шах и карти.

Таньо беше далтонист. Болестите, от които е боледувал през годините, бяха много. Той имаше язва, която вероятно беше получил в затвора. През август 1951 г. получи перфорация на язвата. Лежа 10 дни в болница. През това време отслабна със 17 кг. Като го изпи-

саха, дойде на село - аз бях там с Кольо. Четиридесет дни не трябваше да яде хляб. Хранеше се само с бульони и печени картофи. След 40-ия ден започна да прибавя към яденето хляб, ориз и варени плодове. По-късно един месец го лекуваха във Военна болница-София със сънна терапия. Имаше камъни в бъбреците и често получаваше бъбречни кризи.

Когато се преместихме в Стара Загора, Таньо се разболя от туберкулоза на бъбреците и го лекуваха в МВР болница в Пловдив. Затова се наложи и първото пенсиониране (беше около 1959 г.). Дълго време се водеше на отчет към “Тубдиспансера”. Много лекарства е изпил и много стрептомицин са му слагали (инжекционно). След това всичко беше добре.

Когато влязохме в новото жилище на 12 май 1962 г., на врата му забелязах едно топче. По мое настояване веднага отиде на хирург. Лекарят му казал, че има „струма”, но да не се притеснява, защото само един на 1000 са случаите, когато се изражда и се превръща в нещо злокачествено. Ние се успокоихме и животът продължи.

През 1972 г. съпругът ми започна да слабее, но не пожела да отиде на лекар. През лятото на 1974 г. го срещнал един лекар от Чирпан и го попитал защо е отслабнал толкова много - да не би да има някакви образувания по себе си. Таньо отговорил, че има едно топче на врата от 12 години. Лекарят му казал още на другия ден да отиде на преглед. Таньо изпълни препоръката и диагнозата беше студен възел на щитовидната жлеза, който трябва да се оперира в срок от три месеца.

Постъпи в болница и на 23 септември 1974 г. му оперираха щитовидната жлеза. Диагнозата беше рак. След месец се наложи втора операция, защото хирургът оставил малко от жлезата, която можела да изпълнява функцията си. Наложил се да бъде извадена и тази част в болницата в Пловдив. Там Таньо остана 5-6 месеца на облъчване с радиоактивен йод и кобалт. Беше му окапала брадата и едва шептеше.

След излизането си от болницата съпругът ми продължи да работи в “Нармаг”. По същото време стресът, който изживя, отключил скрития диабет. Започна да пие манинил и в 1991 г. мина на инсулин двукратно. По-късно, години след операцията, започна да повишава

кръвното. Накрая разви хипертонична болест. Много грижи полагах за него и той го отчиташе. Често ми е казал: “Благодарение на теб съм жив”.

Въпреки многобройните заболявания, Таньо имаше много здрав и спокоен сън, но твърдеше, че никога не е сънувал. Много пъти ми е казал, че не знае какво е да те боли глава. Никога не го е почувствал.

Пиеше много лекарства, но успя да доживее 82 години и 6 месеца. Сигурно имаше още години пред него, но поради стеснение на пилора се наложи да постъпи в Окръжна болница – Стара Загора. Там лекарите проявиха престъпна небрежност, което предизвика и преждевременната му смърт. Беше запланувал да стигне годините на майка си, но съдбата реши друго - почина на 17 септември 2005 година.



Тази снимка е от сватбата на сина ни Петьо – 19 ноември 1979 г. Тогава, по настояване на нашия приятел Иван Чакъров, танцувахме маскирани. Това е един от редките моменти, в които Таньо се отпусна за непланирано веселие.

Мъжът, на който посветих живота си



Биография на майка ми РАДА МИТРОВА РУСЕНОВА



Родена е на 24 февруари 1903 г. в село Горно Белево, Чирпанско. Баща ѝ е Митър Троев от същото село. За съжаление, няма запазена негова снимка, а и аз не го познавам.

Майка ѝ Велика, родена на 4 октомври 1865 г., е от големия род Казакови от село Бурносуз, по-късно Малко Борисово, след 9 септември 1944 г. прекръстено на Гроздово, а от 1956 г. - Братя Даскалови. Беше висока, хубава жена. Родила е четирима сина: Трою, Наньо, Иван и Станчо и три дъщери – Станка, Гана и майка ми Рада. Двама от синовете останали да живеят в село Горно Белево. Третият – Иван, на 19 години заминал в Америка и се установил там. След 35 години – около 1950 г. – пристигна на гости в родното си село. Баба успя да го дочака. Не можеше да го види, защото от години беше почти сляпа, но чу гласа му. Починал е в Америка 6-7 години след посещението на родното си място.

Най-малкият син – Станчо, бил красив и много буден младеж. При една пиянска свада застрелял свой съселанин Бил съден и обесен в Шуменския затвор.

От трите дъщери на баба Велика, само леля Гана бе омъжена в родното си село Горно Белево. След като леля остана сама с двете си деца – момчета, баба Велика отиде да живее в нейната къща и много ѝ помагаше и в домакинството, и в гледането на децата.

Леля Станка беше омъжена в съседното село Гранит /Кюселии/.
Както вече споменах, при раждането съм била записана на ней-

ното име, но при кръщаването кръстницата се наложила и ме нарекли Златка. Много често, когато ходехме на гости на баба, тя все казваше: „Ая, ако беше кръстена на мен, щях да ти купя един костун (костюм), една рокля, едни обуща. А какво ти е купила кръстницата, а?“ Аз отговорях : „Нищо.“ И така на всяко отиване...

Баба видя и успя да се порадва на 16 правнука, от които девет момчета и седем момичета. Въпреки жестоките удари на съдбата, доживя до дълбоки старини – умря на 3 юли 1956 г. на 91-годишна възраст. Аз много я обичах!

Майка ми, която е най-малката ѝ дъщеря, е работила земеделие от детството си. Тя се омъжва през 1927 г. за Петър Костадинов от съседното село Братя Даскалови. На 10 декември 1927 г. се родила дъщеря им Стоянка, а на 14 януари 1931 г. съм се родила аз.

Мама беше много трудолюбива жена. Беше изпълнителна, честна и отлична домакиня - готвеше много вкусно. Държеше много на чистотата. Поддържаше къщата чиста и спретната. Вечер, колкото и късно да се прибереше, почистваше дрехите и обувките, прибираще ги и тогава си лягаше. Уважаваха я всички съседи.

Мама умееше да върши и мъжка, и женска работа. Много често баща ми беше запас. Тя ореше, сееше, пръскаше лозята, жънеше. Умееше да преде, да тъче и шие дрехи. Вършеше всичко, каквото се наложи.

Говореше високо. Всичките ѝ братя и сестри говорят високо.

Майка ми много обичаше мене и сестра ми. Тя беше най-грижовната, най-добрата и прекрасна майка и баба. Десет години се грижи за болната ми баба, която получи инсулт.

Сестра ми Стоянка беше много буйна. Често я биеха, защото отговаряше, не мълчеше. Аз бях тиха и скромна, но три пъти мама ме би жестоко: веднъж за скъсана нова рокля на Великден, но другите два пъти не бях виновна.

Голяма беше радостта на мама и тати, когато се роди Кольо. Те имаха две момичета и при появата на момче в живота им вълнението беше голямо. Грижеха се с любов за четиримата си внуци: Кольо, Румяна, Петьо и Христина. Всяка ваканция и всеки свободен ден децата отиваха на село при баба и дядо да играят на воля.

Биография на баща ми **ПЕТЪР КОСТАДИНОВ РУСЕНОВ**



Роден е на 1 юни 1907 г. в село Войниците, Чирпанско.

Баща му Костадин Русенов е починал рано, около 29-30-та година на миналия век. Не го познавам, няма оставена снимка. Той обичал да си пийва повече и продавал нивите, които са имали. Занимавал се е със земеделие.

Майка му Стояна Христова е работила земеделие и е била много добра шивачка. Шиела е дрехи на момите и ризи на ергените. Плащането е било в натура – брашно, леща, боб.

Баща ми има брат Христо, роден през 1895 г. и сестра Пена, родена през 1904 г. И двамата са били много трудолюбиви. Работели са земеделие, а Христо бил и майстор зидар.

През януари 1927 г. баща ми Петър Костадинов се оженва за Рада Митрова от Горно Белево. Заедно създават едно трудолюбиво семейство с две дъщери. Баща ми от малък е бил аргатин в рода

Брѣмбарови. След това учил зидарския занаят при брат си. Умееше много неща. Беше дърводелец (правеше врати, прозорци и други), фаянсаджия, редеше и базалтови плочки. Занимаваше се със земеделие, лозарство, винопроизводство, пипиниерство (присаждане и вкореняване на лозови прѣчки).

Беше тих, скромн, честен и много трудолюбив. Имаше чудесно чувство за хумор. Обичаше много да чете. Винаги носеше книга в торбата си. Беше изчел почти всички книги от селската библиотека.

Разбира се, като всеки човек, имаше си и своите недостатѣци. Обичаше да ходи в крѣчмата. Сутрин отиваше да изпие една бира, а вечер си пийваше вино или ракия.

Няколко години баща ми беше отговорник за варенето на ракия, но там той не пиеше. Предпочиташе да отиде вечерта в крѣчмата, да може да си плати и да си пие питието в компанията на мъжете от селото.

Другата му слабост бяха цигарите – пушил ги е цели 60 години. Беше и запален картоиграч. Много пѣти баба е ходила да го търси в крѣчмата.

В армията е служил като доброволец и после много често го вземаха запас. Бил е в ръководството на нелегалния РМС. По-късно влиза в БКП, в която членува до смъртта си.

Между впрочем, всички в моя род са политически ориентирани към лявата идея. С изключение на дядо, баба, мама и чина - всички бяха членове на БКП.

След 9 септември 1944 баща ми беше 9 години бригадир на полеводна бригада в ТКЗС. После се разболя и започна работа като полски пазач.

Почина на 9 август 1979 г. на 72 години.

Моят по-голям син Кольо, в знак на голяма обич, му посвети стихотворение:



Синът ми Кольо с дядо си Петър

НА ДЯДО

По улиците, пълни с хора вървя.
Усмихнат, отвръщам на поздрав.
А чувствам в сърцето си рана,
която кърви непрестанно.
В душата ми някой
нашепва потайно,
че тебе
вече те няма,
вече те няма...
Очи обръщам навътре и виждам,
че още си в мене, че още си жив.
Но гласът не престава да шепне,
че вече те няма,
вече те няма...

Биография на свекъра ми КОЛЬО ТАНЕВ МИНЕВ



Роден в село Нова махала, сега Найденово на 23 февруари 1901 г.

Произхожда от бедно селско семейство, което се е занимавало със земеделие. Баща му Таньо Минев бил убит на фронта. Майка му е Милка.

Кольо Танев имал един брат, който бил роден след смъртта на баща си и е кръстен на него – Таньо. Има също и две сестри.

Оженва се за стройната и румена мома Тодора Радева от същото село, родена на 2 юли 1899 г. Раждат им се десет деца. От тях четири са починали в детска възраст.

През 1923 г. Кольо Танев оставя съпругата си с две малки деца, грабва пушката и отива да защитава идеите си. След разгрома на Септемврийското въстание бива арестуван.

Защитници и продължители на идеите му са неговите синове.

Кольо Танев е починал млад, едва 47-годишен, през 1948 г.

Биография на свекърва ми ТОДОРА РАДЕВА МИНЕВА



Родена е на 2 юли 1899 г. в село Нова махала, сега Найденово. Има един брат и една сестра. Цял живот е работила земеделие.

Създава семейство с Кольо Танев Минев, но нямам данни кога е било това събитие. Имали са общо десет деца, от които четири са починали, но не зная кога са родени. От оцелелите деца най-възрастен е Ради, роден на 1 май 1921 г. Той завършва гимназия в Чирпан, след това учи в Съветския съюз и след завръщането си работеше в БНА. Пенсioniра се като полковник. Почина на 10 ноември 2007 г.

На 25 март 1923 г. се ражда вторият син – Таньо(моя съпруг). Заради участие в антифашистката съпротива е осъден през 1943 г. на 15 години строг тъмничен затвор, от който е освободен на 9 септември 1944 г. Завършил е гимназия. Работил е в МВР и Нармаг – Стара Загора.

Третият син Илия е роден на 2 август 1924 г., по професия

учител. Четвъртото дете е Милка, родена през 1926 г. – няма образование. Петата е Славка, родена през 1929 г. Работила е земеделие.

Минават 9 години и тогава се ражда Минчо на 16 юни 1938 г.

Свекърва ми е казвала, че децата си е раждала сама в обора и сама е рязала пъпната им връв. Даже когато е била бременна с Минчо, никой не е разбрал. Тя се пристягала, за да не ѝ личи.

На третия ден след раждането отишла да копае младо лозе. На няколко колчета опънала плат за заслон за бебето. Минала една жена от селото, която се изненадала, като видяла заслона, защото такъв се правел за сянка на невръстни дечица. Жената попитала свекърва ми да не би да има бебе, но тя отрекла. Жената настоятелно попитала какво има под сянката, но мама ѝ казала, че държи там водата на хладно. Тогава жената казала, че отива да пие студена вода, отправила се към заслона и така видяла бебето.

Като се прибрала в селото, отишла при баба Слава, майката на свекърва ми, и ѝ съобщила че дъщеря ѝ има бебе. Тя, горката, до този момент не знаела нищо. Направила постни лозови сармички, отишла на лозето и казала: “Как можа нищо да не ми кажеш досега?! Събирай си нещата, вземи детето и да тръгваме”. Свекърва ми много пъти е казвала, че по-вкусни сармички от тези, които майка ѝ донесла на лозето, никога не е яла.

Тя беше висока и стройна жена с бяла кожа, много трудолюбива, искрена и добра. Живяла много бедно, но честно. Обичаше да помага на всички. Пари нямаше, но морални устои – да. Беше и много сладкодумна. Когато сме оставали сами с нея, тя толкова много разказваше, че аз заспивах.

Шест месеца живя в Стара Загора при нас, за да гледа Петьо, тъй като в детската градина имаше карантина. Гледа преди това за известно време и Кольо (през 1953 година), докато се освободи място в детската градина. Свекърва ми отгледа и племенниците Кольо и Таньо и поддържаше цялата къща.

Когато отидехме на гости, тя стоеше права, не искаше да сяда. Казваше, че така по-добре ни вижда и ни се радва.

Има един интересен медицински факт, свързан с нея.

През 1976 година свекърва ми получила вагинален кръвоизлив. Илия я откарал в болницата и се обади на Таньо да отиде в урологично отделение. Там имахме приятел - д-р Стоянов – уролог. Когато Таньо го попитал как е мама – той отговорил, че е спрял кръвоизлива, но е установил нещо интересно - че тя има ДВОЕН БЪБРЕК. Таньо попитал какво ще рече това – че има четири бъбрека ли? А докторът пояснил, че бъбреците са два, но имат двойни легенчета с по два уретера. Казал му: „Представяш ли си какво пречистване е ставало в организма й?!” Може би някой от нейните внуци или правнуци ще наследи тази анатомична особеност, но засега такава не е открита при никого.

Почина на 18 юни 1989 година. Трябваха й 13 дни, за да навърши 90 години.

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	3
Част I	
Моята история.....	5
Част II	
Случки от моя живо	26
Панагир	27
Скъсаната рокля	29
Джанко, да беше тук – да видиш ?!	30
Бой с пръчка	31
На гости с баба	32
Малко човече, а много пие	33
Тайната	35
Искам банчета	36
Хайде на бостана	40
Очна ставка	41
Болестта на баба	42
Елхата	43
Ажур	44
Гроздобер	44
Масичка за куклите	46
Осиновяването	47
Ухапана от куче	48
Коледа	50
Празниците на село	52
За ябълки	56
Вуйчо Наньо	57
Пчелата	58

Ателие под ореха	59
Блокада	60
Сватбарски спомени	62
Свидетел на престъплението	64
На тържество на връх „Дерменка”	66
Наводнението	68
Болен от ТБЦ	70
Приключение в село Найденово	72
На почивка в град Вършец	73
На екскурзия в град Русе	75
На екскурзия до Слънчев бряг и гр. Несебър	76
Как празнувахме Деня на жената 8 - ми март	77
На екскурзия в бившия СССР	80
Екскурзионно летуване	82
Войнишка клетва	84
Обмяна на опит	87
Кражбата	89
На гости в село Гранит	91

Част III

Моите близки	93
Биография на моя съпруг	94
Биография на майка ми Рада	101
Биография на баща ми Петър Костадинов Русенов	103
На дядо	105
Биография на свекъра ми Кольо Тенев Минев	106
Биография на свекърва ми Тодора Радева Минева	107
Съдържание	110